

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

**EESTI NOORTE VÄÄRTUSHINNANGUD AASTATEL
2002-2008 UURIMUSE MINA. MAAILM. MEEDIA
ANDMETE PÕHJAL**

Bakalaureusetöö

Mailis Meos
Juhendaja: Veronika Kalmus (PhD)

Tartu
2009

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	5
1.1 Väärtuste mõiste ja teoreetilised käsitlused	5
1.2 Eesti ühiskondlik taust valitud perioodil	10
1.3 Varasemad uuringud	12
2. UURIMISKÜSIMUSED JA METOODIKA	16
2.1 Uurimisküsimused	16
2.2 Metoodika	16
2.3 Valim	19
3. TULEMUSED	21
3.1 Üksikväärtused	21
3.2 Väärtused Shalom Schwartzi skeemis	33
3.2.1 Schwartzi väärtusrühmad	33
3.2.2 Individualism - kollektivism	40
3.2.3 Eneseupitamine - eneseületamine	42
3.2.4 Alalhoidlikkus - muutustele avatus	43
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	44
4.1 Vastused uurimisküsimustele	44
4.2 Diskussioon	46
KOKKUVÕTE	56
SUMMARY	58
KASUTATUD KIRJANDUS	60
LISAD	63

SISSEJUHATUS

Oma igapäevaelu toimetuste ja tegemistega seotult langetame pidevalt suuremaid ja väiksemaid otsuseid, mis omakorda suuremal või vähemal määral mõjutavad meie edasist käekäiku ning tulevikku. Kuid mitte vaid meie kui indiviidi, vaid tervikuna ka kogu ühiskonna tulevikku, sest iga inimene on ju osa ühiskonnast. Needsamad otsused, mida me langetame, põhinevad aga meie väljakujunenud väärtustel ja väärtushinnangutel.

Sotsioloogilised uuringud on näidanud, et Eesti ühiskonna jätkusuutlikkust ohustavad moraalnormide eiramine, ühiskonna vähene sidusus, individualistliku tarbijamentaliteedi ja hedonistliku elulaadi pealetung, rahvustunde nõrkus, hoolimatu suhtumine tervisesse ja keskkonda, inimelu vähene austamine, stabiilse perekonna asendumine ajutise kooseluga, madal iive, vägivalla levik, madal kodanikuaktiivsus, muulaste nõrk integreeritus Eesti ühiskonda ja mitmed teised tegurid (Riiklik programm 2009: 1).

Mitmed allikad maalivad ka suhteliselt mureliku pildi praeguste Eesti noorte väärtushinnangutest. Rootsi konsultatsioonifirma Kairos Future uuring Global Youth andmetel hindavad Eesti noored kõrgelt sotsiaalset staatust, materiaalseid väärtusi, nende soov on saada palju raha ja prestiizne töökoht. Oluline on hea välimus ja stiilsus. Pea kõige vähem väärtustavad nad aga uudishimu ja loovust. 2006. aasta Eesti Inimarengu Aruandes avaldatud andmetel peab ligi kolmandik noori sotsiaalseid väärtusi küll olulisteks, kuid teisalt on ka materiaalsed, individualistlikumad väärtused noorte jaoks väga olulisel kohal: raha, väljakutsed, välimus, kuulsus, poodlemine ja teistest eristumine on neile keskmisest tähtsamad (Hämmal 2007). Eelnevat silmas pidades tekib küsimus: kas tõesti on eesti noore väärtusteadvuse märksõnadeks eelkõige raha, välimus, prestiiz. Uue põlvkonna asudes ühiskonnas olulistele positsioonidele, muutuvad selle põlvkonna sotsialiseerumise käigus kujunenud tõekspidamised domineerivaks kogu ühiskonnas. Seetõttu on sotsiaalsest aspektist väga oluline teada, millised on käesoleval perioodil noorte väärtushinnangud, ning

millises suunas seega liigub ühiskond. Vaatamata sellele, et väärtushoiakuid peetakse üldiselt väga inertseteks, on nende teadlik suunamine mitme Lääne-Euroopa riigi ja USA näitel siiski võimalik (Riiklik programm 2009). Käesoleva töö eesmärgiks ongi analüüsida uuringu Mina. Maailm. Meedia andmete põhjal, missugused on tänase Eesti 15-29-aastase noore väärtushinnangud ja millised on olnud olulisemad muutused perioodil 2002-2008. Vaatluse all on noorte üldised väärtushinnangud ja -orientatsioonid ning konkreetseid väärtuste valdkondi - nt töö- või haridusväärtuseid - ei puudutata. Samuti ei käsitle töö noorte sotsiaaldemograafilisi tunnuseid nagu rahvus, sugu jms.

Töö jaguneb neljaks peatükiks. Esimeses peatükis on välja toodud töö teoreetilised ja empiirilised lähtekohad. Teine peatükk annab ülevaate kasutatud metoodikast ja valimi koostamise põhimõtetest. Kolmandas peatükis on keskendutud tulemuste esitamisele ning neljas peatükk sisaldab järeldusi ja diskussiooni.

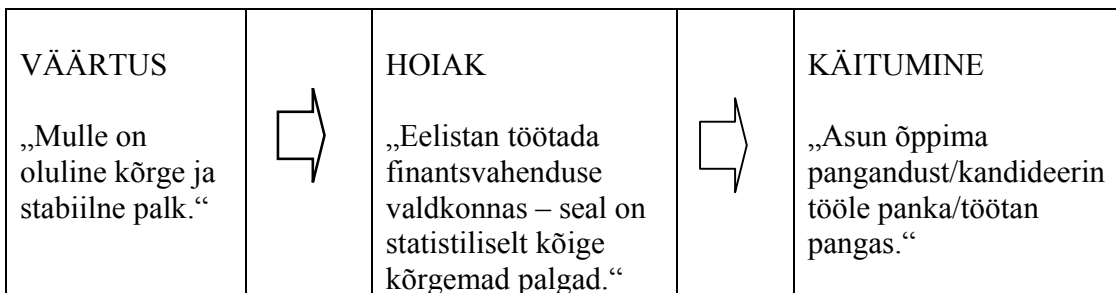
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Väärtuste mõiste ja teoreetilised käsitlused

Väga üldiselt öeldes on väärtus midagi, mida õigeks või oluliseks peetakse. Inimese väärtused on aluseks tema valikutele. Väärtused loovad eelsoodumuse mingil viisil käituda. Väärtuste süsteemi saabki defineerida kui õpitud printsiipide ja reeglite kogumit, et aidata valida erinevate valikute vahel, teha otsuseid ja lahendada konflikte. Inimesed püüavad säilitada ja omandada seda, mida nad väärtustavad või mida peavad ühiskonnas väärtustatuks (Talur 2006). Seega võib öelda, et väärtused on käitumise aluseks.

Ehkki mõnedest uurimustest on selgunud, et seos hoiakute ja käitumise vahel on suhteliselt nõrk, võib lihtsustatult väärtuste ja käitumise vahelise seose tuua välja järgmiselt:

Joonis 1. Väärtuste ja käitumise seos

Allikas: Talur 2006, lk 5

Väärtuste uurimises on kaasajal välja kujunenud kaks põhilist suunda:

Ronald Inglehart käsitleb väärtusi inimeste reaktsioonina keskkonna muutustele, mis kujunevad välja varajases eas sotsialiseerumise käigus. Ühiskonna sotsiaal-majanduslik seisund kajastub ka vastava põlvkonna väärtustes. Näiteks majanduslikult vaesemates ühiskondades on olulisel kohal defitsidiväärtused (nt *jõukus*). Majandusliku olukorra

paranedes nende väärtuste olulisus väheneb ning asenduvad selliste väärtustega nagu *sõbrad, huvitav elu, puhas keskkond* (Inglehart 1990).

Inglehart (1997) on leidnud, et jõukates kapitalismimaades domineerivad inimeste seas postmaterialistlikud väärtused (ilmselt seetõttu, et seal on inimeste füsioloogilised ehk põhivajadused rahuldatud ja need ei tundu seetõttu tähtsad); vaesemates riikides on inimesed aga materialistlikumad. Seega väärtustatakse eelkõige seda mida endal ei ole ning neid vajadusi, mis endal on rahuldamata. See väide lähtub **Abraham Maslow** vajaduste teooriast - sotsiaalsühholoogias tuntud baasiliste vajaduste hierarhiast:

- füsioloogilised vajadused - õhu-, vee-, toidu- ja unevajadus;
- turvalisuse vajadus - vajadus kaitstuse järgi;
- sotsiaalse kuuluvuse vajadus - vajadus kuuluda mingisse enda jaoks olulisse rühma ja tunda, et temast hoolitakse;
- tunnustuse vajadus - vajadus teiste poolt väljendatava tunnustuse järele;
- eneseteostuse vajadus - vajadus saavutada kõik see, milleks inimesel jätkub võimeid, oskusi ja teadmisi

Kui madalamal tasandil asetsev vajadus on rahuldatud, muutuvad indiviidi jaoks tähtsaks järgmise tasandi vajadused (Maslow 2007).

Inglehart (1997) jagab väärtused traditsioonilisteks, modernistlikeks ja postmodernistlikeks, mis on olulised postmaterialiseerumise protsessi erinevatel etappidel, mille järgi läänelik kultuur liigub traditsionalismist modernismi ja edasi postmodernismi. Traditsiooniliseks väärtuseks on näiteks *lunastus*, modernistlikuks *võim, jõukus, tehnika areng* ja postmodernistlikuks *puhas keskkond, tervis, rahu maailmas*. Inglehart väidab sotsioloogilistele uurimustele tuginedes, et traditsioonilisemates ühiskondades elavad inimesed väärtustavad enam religiooni, suuri perekondi, tööd ja rahvuslikku uhkust; modernistlike ühiskondade liikmed asetavad suurt rõhku kokkuhoiule, vastutustundele ja

poliitikale; kõige postmodernistlikumates ühiskondades pööratakse vähem tähelepanu rahale ja raskele tööle, rõhuasetus on loodushoiul, sõpradel ja vabal ajal. Postmodernistlikumate väärtusorientatsioonidega ühiskonnad on vähemuste suhtes sallivamad, indiviidi eneseteostust hinnatakse kõrgemalt kui perekondlikke väärtusi.

Ingleharti (1997) andmetel asetis Eesti 1990. aastate alguses kõige modernistlikumate ühiskondade ritta – defitsiidiväärtusi hinnati enam kui postmodernistlikke, suurt tähelepanu pöörditi poliitikale ja riigi vastutusele. Hilisemad uurimused näitavad, et üleminekuperioodil (1991-1995) on Eestis suurenenud vaba aja veetmise, sõprade jms osatähtsus (Kalmus 1999).

Teine suund, lähtub **Clyde Kluckhohnist** ning käsitleb väärtusi kui abstraktsiooni. Sellest kontseptsioonist on väärtuste mõõtmise süsteemis aluseks võtnud **Milton Rokeach**. Ta defineerib väärtusi kui kultuuri elementi, ettekujutust soovitatavast, mis ei pruugi otseselt väljenduda inimeste käitumises. Ta käsitleb väärtusi iseseisvate nähtustena, mis ei moodusta ühtset tervikut. Väärtused on erineva tähtsusega ihaldatavad eesmärgid, mis toimivad juhtprintsipiidena. Rokeach jagab väärtused terminaalseteks ja instrumentaalseteks. Terminaalsed väärtused on need, mis on väärtused iseeneses (nt *rahu maailmas, tugev perekond, eneseaustus*), nende poole püüeldakse nende eneste pärast. Instrumentaalsed väärtused on vahendid soovitava lõppseisundi saavutamiseks (nt *ausus, puhas keskkond, tehnika areng, jõukus, tervis*), nõ vahendväärtused (Rokeach 1973).

Shalom Schwartz (1992) on välja toonud väärtuste viis omadust: (1) väärtused on uskumused või veendumused; (2) väärtused on seotud inimeste erineva käitumisega või soovitud lõpptulemusega; (3) sõltuvad erinevates olukordades; (4) väärtused juhivad käitumisviiside, inimeste ja sündmuste valikuid ja nende hindamise viise; (5) väärtused on järjestatavad oma suhtelise olulisuse alusel.

Schwartz grupeerib Rockeachi üksikväärtused indiviidi motivatsioonilise eesmärgi põhjal väärtustüüpidesse. Hüpooteetilised motivatsioonilised väärtustüübid on:

1. Enesemääratlemine (nt *loovus, eneseaustus, vabadus*)
2. Stimulatsioon (*huvitav elu, mitmekesine elu*)
3. Hedonism (*mugav elu, õnn*)
4. Saavutus (*eneseteostus, intelligentsus, edukus*)
5. Võim (*jõukus, võimu omamine, ühiskondlik tunnustus, tehnika areng*)
6. Turvalisus (*tervis, tugev perekond, riigi julgeolek*)
7. Konformsus (*kuulekus, viisakus, austus vanemate vastu*)
8. Traditsioon (*lunastus, vagadus, traditsioonide austamine*)
9. Hingelisus (*sisemine harmoonia elumõte, ühtsus loodusega*)
10. Heasoovlikkus (ausus, tõeline sõprus, küps armastus)
11. Kõikehaaravus (sallivus, võrdsus, rahu maailmas, kaunis maailm)

Schwartzi väärtusstruktuuri iseloomustab kaks dimensiooni. Ühe telje abil vastandatakse alalhoidlikkus (*conservation*) ja avatus muutustele (*openness to change*) ning eneseületamine (*self-transcendence*) ja eneseupitamine (*self-enhancement*). Eneseupitamise poolust esindavad võim ja saavutus, peegeldavad kuivõrd motiveeritud on inimene esile tõstma oma isiklike huvisid, isegi teiste inimeste huvide arvelt. Eneseületamise poolusele jäävad kõikehaaravus ja heasoovlikkus, mis tähendab isekate soovide mahasurumist ja teiste heaolu soodustamist. Alalhoidlikkuse pooluse moodustavad traditsioon, konformsus ja turvalisus. Need väärtustüübid tähistavad soovi säilitada *status quo* ja selle pakutavat kindlustunnet lähedaste inimeste, institutsioonide või traditsioonidega kokku puutudes. Muutustele avatuse pooluse moodustavad enesemääratlemine, stimulatsioon ja hedonism: sel puhul järgitakse iseenda intellektuaalseid ja emotsionaalseid huve (Schwartz 1992).

Väärtusrühmi võib liigitada ka *individualistlikeks* ja *kollektivistlikeks*. Schwartzi järgi iseloomustavad individualistlikku tüüpi ühiskondi *enesemääratlemine* ja *stimulatsioon* ning mõned kõikehaaravusega seotud üksikväärtused (*rahu maailmas, sotsiaalne õiglus*). Individualistlikeks motivatsioonilisteks eesmärkideks võib pidada *saavutust, hedonismi* ja *võimu*. Kollektivistlikes ühiskondades peetakse oluliseks eelkõige *traditsiooni, konformsust* ja *heasoovlikkust* aga ka *turvalisust*. Enamik kõikehaaravusega seotud väärtusi võivad teenida nii individuaalseid kui ka kollektiivseid huve. Nimetatud kategooriaid ei tule lugeda vastandlikeks, pigem on tegemist väärtustüüpidega, mis võivad igas kultuuris koosineda, kusjuures üht lihtsalt rõhutatakse rohkem kui teist (Schwartz 1990, Kalmus & Vihalemm 2004 kaudu).

Geert Hofstede (1991) aga jõudis pärast 50 riigis läbi viidud uuringut järeldusele, et üks kõige olulisemaid tunnuseid, mille alusel üks kultuur teisest erineb, on individualism-kollektivism. Individualistlikes kultuurides on inimestevahelised sidemed nõrgad ning ennekõike oodatakse, et nad hoolitseks vaid enda ja oma lähedaste eest. Kollektivistlikes kultuurides seevastu on kesksel kohal suguvõsa, hõim, religioosne kogukond, mis pakuvad inimesele kaitset ja hoolitsust vahetuskaubana tingimusteta lojaalsus. Hofstede uurimus näitas, et individualismi pooluse tipus paiknesid Ameerika Ühendriigid, Austraalia, Suurbritannia, Kanada ja Holland. Kollektivistliku telje otsa asusid Guatemala, Ecuador, Panama, Venezuela ja Kolumbia. Ta nendib ka, et kahtlemata kõrgem on individualismi indeks jõukamates, urbaniseerunud, industriaalühiskondades. Seega on Hofstede järgi jõukus ja individualism omavahel korrellatsioonis (Hofstede 1991).

1.2 Eesti ühiskondlik taust valitud perioodil

Perioodi, mida käesolevas töös vaadeldakse (2002-2008), võib nimetada ajaks, mil Eestit kirjeldab veel sõna „siirdeühiskond“, tähenduses „spetsiifiline, suurte poliitiliste ja sotsiaalmajanduslike muutuste tagajärjel tekkinud, killustunud, mosaiikne kultuuriruum, mis sisaldab niihästi „vanale“ ühiskonnale iseloomulikke sümboleid, norme, väärtusi jt kultuurielemente kui ka „uusi“ hoovusi“ (Alexander jt 2004, Kalmus & Vihalemm 2004 kaudu).

Siirdeühiskond on ühiskond, kus kõigil tasanditel toimuvad muutused, mille tagajärjeks on uut tüüpi ühiskonna väljakujunemine (Lauristin 1997).

Marju Lauristin ja Peeter Vihalemm (2009) vaatlevad Eesti siirdeaaja algusena 1988. a aprilli, mil sai alguse Rahvarinde liikumine ning „laulev revolutsioon“. Nendele sündmustele järgnenud siirdeaaja on nad jaganud viieks perioodiks/etapiks:

1. Poliitiline läbimurre ja taasiseseisvumine (“laulev revolutsioon”) 1988-1991
2. Erakorralise poliitika, radikaalsete reformide aeg 1992-1995
3. Majanduslik stabiliseerumine ja tehnoloogiline moderniseerumine 1995-1999
4. Eurointegratsioon ja arengukriis 1999 –2004
5. Siirdeaaja lõppemine: uuel teelahkmel 2005 -2008

Eesti siirdeaega iseloomustas kiire start, seetõttu oli Eesti ühiskond 90ndate keskpaigas reformidest veel tüdinemata ning valmis jätkama heaolu ülesehitamise suunas. 1995 -1998 arenes Eestis majandus jõudsalt, kuid poliitikas tugevnes majanduslike huvirühmade surve ning süvenes kodanike võõrdumus riigist. Sel perioodil olid Eesti olusised eesmärgid nn Tiigrihüpe, saada Euroopa Liidu ning NATO liikmeks. Need ühised eesmärgid aitasid erinevatel ühiskondlikel gruppidel koonduda. 1999. aastast algasid intensiivsed ettevalmistused liitumiseks Euroopa Liiduga. Samal ajal tõusid pinnale vaesuse ja

sotsiaalse tõrjutuse probleemid ning süvenesid pettumuse meeleolud. Eesti teekond Idast Läände lõppes näiliselt Euroopa Liidu ning NATOga liitumisel ning algas uus, siirdeaja lõpuperiood. Perioodi algust iseloomustab tugev majanduskasv, samuti tähistab Eestis siirdeaja lõppu rahva rahulolu tõus ning materiaalse heaolu kasv (Lauristin & Vihalemm 2009).

Turumajanduslike reforme Eestis on suuresti soodustanud siirdeühiskonnale iseloomulik kultuuriline nihe edukuse ja individualistlike püüdluste väärtustamisele (Lauristin & Vihalemm 2009 kaudu). Samuti nii poliitilise kui majandusliku eliidi väga kiire noorenemine ehk põlvkondade vahetus. Reforme toetas ka rahva ajaloolise õigluse tunne, sooviti vabaneda nõukogude korra ajal toimunud institutsioonidest, arusaamadest ja väärtustest. Suur tähtsus on ka rahvuslikul uhkusel, mis nõudis võimalikult kiiret järelejäudmist jõukatele riikidele (Lauristin & Vihalemm, 2009).

Samas on tõdetud, et Eesti on olnud küll tubli oma uuendustes ning majanduse arengus kuid Eesti inimareng ning ühiskonna tugevnemine pole suutnud majanduseduga kaasas käia (Heidmets 2007).

1.3 Varasemad uuringud

Eesti noorsoo väärtusorientatsioon on erinevate ülikoolide ja valdkondade teadlased uurinud alates kuuekümnendate aastate keskelt kuni tänapäevani (Saarniit 1998). Alljärgnevalt on kokkuvõtlikult ja üldistatuna toodud mõnede uuringute tulemused.

1992. aastal läbi viidud uuringu *Universal Values in Estonia, Finland and Sweden* (Verkasalo jt. 1994) osales Eestist 234 üliõpilast. Uuringu tulemustest selgus, et 56 üksikväärtusest olid eesti noortel tähtsaimad *tervis, intelligentsus, tõeline sõprus, vabadus, sõltumatus, küps armastus, perekonna turvalisus* ja vähemtähtsad *pühendumine (devout), leppiv oma kohaga elus, vaga, sotsiaalne võim ja kuulekus*. Kõige olulisem väärtusrühm (Schwartzi järgi) oli seega enesemääratlemine (*vabadus* ja *sõltumatus*), mida autorid seletavad eelkõige lähiminevikus läbi negatiivse poliitilise kogemuse – vastandina sõltuvus ning just seetõttu on sõltumatus eriti kõrgelt väärtustatud. Ka heasoovlikkus (*tõeline sõprus* ja *küps armastus*) oli eesti noorte jaoks kõrge väärtusgrupp, mida põhjendatakse Eesti konservatiivse kultuuriruumiga. Kindlalt kõige vähem väärtuslik väärtusgrupp oli aga traditsioon.

1999 läbi viidud uurimuses (Niit 2002) osales kokku 245 üliõpilast. Üksikväärtuste pingerea eesotsas olid *tervis, perekonna turvalisus, vabadus, tõeline sõprus, küps armastus*. Pingera lõpus *vagadus, leppimine oma kohaga elus, vähenõudlikkus, sotsiaalne võim, kuulekus*. Seega eelistati eelkõige turvalisuse, heasoovlikkuse ja hingelisusega seotud üksikväärtusi ning väheolulisteks peeti traditsiooni väärtustüübi väärtuseid. Noored eelistasid väärtusi, mis teenivad peamiselt individualistlikke huve (enesemääratlemise, hedonismi ja hingelisuse väärtuste kõrge hindamine), kuid ka heasoovlikkust, mis aga rõhutab eeskätt kollektiivseid huve.

Uuringus on toodud ka võrdlus 1992. aasta andmetega, millele tuginedes oli 1999. a tähtsust juurde kogunud saavutuse, hedonismi, kõikehaaravuse, traditsiooni, turvalisuse ja hingelisuse väärtustüübid. Endiselt tähtis oli noorte jaoks stimulatsioon. Materialistlikele väärtustele eelistati rohkem elukvaliteeti ja individuaalset autonoomiat rõhutavaid väärtusi nagu *vabadus*, *sõltumatus* ja *privaatsus*, mis Ingleharti järgi iseloomustavad postmaterialismi.

2003. aasta uuringu Eesti Noored 2003 (Ariko Marketing 2003), käigus küsitleti 995 noort vanusevahemikus 15-24 aastat. Sellest uuringust selgus, et olulisemad omadused, mida soovitakse näha kõigi inimeste juures, on *ausus* (ülekaalukalt), *sõbralikkus*, *headus/südamlikkus*, *rõõmsameelsus*, *lahkus* ja *abivalmidus*. Kõige vähemolulisemad väärtused olid *sõprus*, *inimlikkus*, *julgus*, *positiivsus*, *armastus*, *optimism*, *aktiivsus*, *enesekindlus*, *rahulikkus*, *vastutustunne*. Seega eristuvad järjekorras kolm väärtuste klassi – eetilised, mille kontsentreeritud väljenduseks on *ausus*, seejärel hulk inimestevaheliste suhetega seotud märksõnu, seejärel emotsionaalsed karakteristikud, mille väljenduseks on *rõõmsameelsus*, ning alles neljandana intellektuaalne aspekt. Väärtuseesmärkidest eristuvad selgelt 2 väärtuste suunda – *töö* ning *perekond*, millele järgensid *haridus*, *materiaalne kindlustatus* ning *kodu*.

Eesti elanikkonna hinnanguid eluväärtustele on analüüsitud võrdlevalt küsitluste Eesti 85, Eesti 93, Eesti 98 ja Eesti 2003 tulemuste põhjal (Heinla 2004). Selgub, et vaatamata ühiskonna stabiliseerumisele ja inimeste majandusliku heaolu paranemisele pole vanusegrupi 18-34 (noorte) postmodernistlikud väärtushinnangud (*vaimne enesetäiendamine*, *kultuurihuvide rahuldamine*, *vaheldusrikas elu*) märgatavalt muutunud. Alates 1993 aastast näitas trend küll väikest tõusutendentsi, kuid 2003 aasta uuringu andmetel on postmodernistlikud eluväärtused noorte hulgas taas kahanenud 1985 aasta tasemele. Modernistlikud väärtused (*lapsed*, *perekond* ja *kutsetöö*) seevastu on aga aasta-aastalt saanud tähtsamaks. Seega viitavad autori hinnangul uurimused noorte eluväärtuste kaldumisele pigem modernistlikule ühiskonnale iseloomulike tunnusjoonte suunas.

“Uue põlvkonna väärtushinnangud Eestis, Soomes ja Venemaal” (Kraav 2008) põhineb Jyväskylä ülikoolis läbiviidud suuremal uuringul. Eesti noorte väärtuste hierarhia tipus on eelkõige *sotsiaalsed* ja *eetilised väärtused*. Samuti on väga oluline turvalisusega seotu ning eneseteostuslikud väärtused. Tagasihoidlikumale kohale jäävad aga esteelised ja usulised väärtused. Artiklist selgub ka, et võrreldes varasemte uuringutega on noored hakanud kõrgemalt hindama hedonistlikke väärtusi. Üksikväärtuste hierarhias olid Eesti noortel tähtsuse järjekorras *sõprus, puhtus, perekond, tervis, huumorimeel, õiglus ja võime jääda iseendaks*.

Vaadeldud seniste uurimuste andmetel mahuvad pea kõiki uurimusi läbivalt Eesti noorte olulisemate üksikväärtuste esikümnesse sellised väärtused nagu *sõprus, tervis, perekond, armastus, vabadus*, - millede sõnastus ja järjestus küll erinevates uurimustes kergelt varieerub, kuid on siiski kindlalt esindatud. Erandiks on vaid Ariko Marketingi uuringu tulemused kus *armastus* ja *sõprus* üllatavalt on kõige vähemolulisemate üksikväärtuste seas. Seda võib seletada nii erineva analüüsimeetodiga (kontentanalüüs), kui ka erineva küsimuse püstitusega (vastajatelt küsiti missuguseid omadusi soovivad nad näha kõigi inimeste juures). *Sõbralikkust* aga hinnati kõrgelt ka selle uuringu andmetel. Kõrgelt on seniste uuringute andmetel noorte seas hinnatud väga sageli veel *rahu maailmas, eneseteostust, eneseaustust, puhast keskkonda, õnne, ausust, tarkust* kuid ka *edukust ja karjääri ning materiaalist kindlustatust*.

Schwartz'i väärtustüüpide järgi on seega esireas seni olnud eelkõige turvalisuse (*tervis, perekond*) heasoovlikkuse (*ausus, armastus, sõprus*), kõikehaaravuse (*puhas keskkond, tarkus, rahu maailmas*) ning enesemääratlemisega (*vabadus, eneseaustus*) seonduvad väärtused.

Ka kõige vähemolulisemate väärtuste seas on välja kujunenud üksikväärtused, mis vaadeldud uurimustes sagedamini välja kooruvad, nendeks väärtusteks on *religioon*,

traditsioonid(e austamine), vagadus, kuulekus, sotsiaalne võim, tehnika areng, leppimine oma kohaga elus. Seega on noorte jaoks olnud vähemolulisemad peamiselt traditsiooni väärtustüübi väärtused (*religioon, vagadus, traditsioonide austamine, leppimine oma kohaga elus*) ning ka võimu väärtustüüp *sotsiaalse võimu ja tehnika arengu* väärtustamise näol.

Samas, kuna mitu eespool toodud uuringut on läbi viidud üliõpilastega, siis selgub sealt pigem keskmisest ambitsioonikama noore arvamus ning laiemaid üldistusi kõikide Eesti noorte kohta nende põhjal paraku teha ei saa. Samuti ei ole erinevate uurimuste tulemused omavahel päris hästi võrreldavad, kuna tulemused on saadud kasutades erinevaid andmekogumise ja analüüsimeetodeid. Mina. Maailm. Meedia uurimus hõlmab aga noori erineva hariduse, elukoha, rahvuse, soo ja vanusega, mis võimaldab teha üldistusi kogu noorte vanusegrupi kohta. Sama valimi koostamise, andmekogumise ja analüüsimeetodi kasutamine erinevatel uuringuaastatel annab aga hea võimaluse vaadelda ja võrrelda noorte väärtuseelistuste muutumist ajas.

2. UURIMISKÜSIMUSED JA METOODIKA

2.1 Uurimisküsimused

Käesoleva töö eesmärk on leida vastused järgmistele uurimisküsimustele:

1. Missugused olulised muutused on toimunud noorte väärtushinnangutes kuue aasta jooksul?
2. Missugused sarnasused on noorte väärtushinnangutes aastatel 2002-2008?
3. Millised üldtendentsid valitsevad noorte väärtushinnangutes?

2.2 Metoodika

Uuringut *Mina. Maailm. Meedia* on läbi viidud kolmel aastal: 2002, 2005 ja 2008. Kõigil kolmel aastal on andmekogumiseks kasutatud mahukat küsimustikku, milles väärtuste plokk on olnud muutumatu. Esialgse küsimustiku ettevalmistamine algas 2001. aasta sügisel. 2002. aasta augustis viidi läbi prooviküsitlus, misjärel küsimustikku redigeeriti (Lauristin & Vihalemm 2004). Esimene põhiküsitlus viidi läbi 1. detsembrist 2002 kuni 6. jaanuarini 2003. 2005. aasta uuring viidi läbi novembris ja 2008. aasta uuring septembris-oktoobris (Keller jt 2009: 103).

Nii eesti kui vene keeles koostatud küsimustik koosnes kirjalikust ja suulisest osast. Kirjalik küsimustik oli A4 formaadis, 45-leheküljeline ankeet, mis sisaldas 666 tunnust. Lisaks huvide ja väärtuste osale sisaldas ankeet veel järgmisi plokke: hinnangud muutustele; kontaktid, liikumisvõimalused; huvi teiste maade, kultuuride vastu; elulaad, harjumused, tegevused; osalemine ettevõtluses ja projektides; kultuuriharrastused;

keelekasutus; meediakasutus, infokanalid; arvuti ja internet; elukoht, eluase; sissetulek, materiaalne olukord.

2002. ja 2005. aasta küsitluse viis läbi uurimiskeskus Faktum, 2008 aga SaarPoll. Küsitlused viidi läbi vastajate kodudes. Esimesel korral jättis küsitleja vastajale täitmiseks ankeedi, ning kokkulepitud ajal tagasi tulles esitas küsitleja täiendavad suulised küsimused viimasel 15 aastal toimunud elumuutuste, ajakirjanduse jälgimise, kirjandushuvi, identiteedi, tarbimise ja ühiskondliku seisundi kohta.

Mina. Maailm. Meedia küsimustiku väärtuste plokk koosneb loeteluna 25 üksikväärtusest. Küsitlus hõlmas algselt Rokeachi süsteemi kuulunud väärtuste indikaatoreid, millele Shalom Schwartz on lisanud veelgi tunnuseid, saades nii kokku 54 väärtusväidet. Lühendatud väärtuste loetelu nimetavad autorid Mina. Maailm. Meedia ankeedis kasutatud väärtuste indikaatoreid n-ö Schwartzi süsteemi vähendatud mudeliks (Kalmus & Vihalemm 2004). 25 väärtusest koosnev plokk oli kasutusel juba varasemas, Balticom'i uurimuses ja võeti sellisel kujul üle võrreldavuse tagamiseks (Vihalemm & Kalmus 2008).

Väärtuste osa ankeedist oli esitatud tabeli vormis ning üksikväärtuste tähendused olid lahti seletatud järgnevalt:

TERVIS – (selgitus puudub)

TUGEV PEREKOND – kooskõla, vastastikune mõistmine

ÕNN – rahulolu eluga

TÕELINE SÕPRUS – (selgitus puudub)

ARMASTUS – hingeline, suguline kiindumus ning lähedus

PUHAS KESKKOND – reostamata loodus

VABADUS – sõltumatus, valikuvabadus

RAHU MAAILMAS – sõdade ja vägivalla puudumine

ENESEAUSTUS – enesest lugupidamine, oma väärtuse tunnetamine

ENESETEOSTUS – endale oluliste eesmärkide saavutamine
RIIGI JULGEOLEK – turvalisus, kaitstus rünnakute eest
AUSUS – tõe ja südametunnistuse järgimine
TARKUS – küps elukäsitus
SISEMINE HARMOONIA – hingeline tasakaal
ÕIGLUS – tasu vastavus tehtule
MEELDIV ELU – meeldivalt kulgev
HUVITAV ELU – põnev aktiivne
MUGAV ELU – probleemideta, heaoluline
JÕUKUS – majanduslik heaolu
KAUNIS MAAILM – looduse, kunsti ilu
VÕRDSUS – kõigile ühesugused võimalused
TEHNIKA ARENG – täiuslikumate seadmete loomine
ÜHISKONDLIK TUNNUSTUS – tähelepanu, poolehoid
LUNASTUS – hingeline puhastumine
VÕIMU OMAMINE – võimalus asjade käiku juhtida, suunata

Vastajatel paluti neid väärtusmõisteid hinnata 5-pallisel skaalal:

1 = Täiesti tähtsusetu

2 = Pigem tähtsusetu

3 = Ei tähtis ega tähtsusetu

4 = Pigem tähtis

5 = Väga tähtis

Käesolevas töös on mõõdetud väärtushinnanguid käsitletud nii üksikväärtustena kui ka Schwartzi väärtuste süsteemina. Lahti seletatuna on Rokeachi üksikväärtused jaotatud Schwartzi väärtustüüpidesse, mis omakorda koonduvad väärtustelgedele (vt peatükk 1.1).

Üksikväärtuste analüüsil on töös kasutatud noorte poolt üksikväärtustele antud hinnangute aritmeetiliste keskmiste võrdlusi. Reastades üksikväärtused vastavalt aritmeetilisele keskmisele on analüüsitud ka muutusi väärtushierarhias. Lisaks on arvatud vastuste standardhälve, mis näitab vastajate väärtuste erinevust keskväärtusest. Suurema keskmise muutuse läbi teinud üksikväärtuste puhul on vaadeldud ka vastuste protsendilist jaotust. Kuna Mina. Maailm. Meedia uurimustes on statistiliselt oluliseks keskmise muutuseks loetud erinevust 0,1 palli võrra ning oluliseks pingerea muutuseks üksikväärtuse tõusu või langust 3 koha võrra (Kalmus 2006), siis on noorte väärtusmuutustele hinnangute andmisel lähtutud nendest kriteeriumidest ka käesolevas töös.

Kõik töös kasutatud Mina. Maailm. Meedia uurimuse statistilised andmed on pärit käesoleva töö juhendaja, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi dotsendi Veronika Kalmuse käest, kes on ühtlasi ka Mina. Maailm. Meedia uurimuse üks autoritest.

2.3 Valim

Mina. Maailm. Meedia 2002. aasta uuringu üldkogumi moodustasid Eesti Vabariigi alalised elanikud vanuses 15-74 aastat, kokku 1 047 151 inimest (Eesti Statistikaameti andmed seisuga 1. jaan 2002).

Planeeritud valimi suurus oli 1500 vastajat, sh 1000 inimest, kelle peamiseks suhtluskeeleks on eesti keel ja 500 kelle suhtluskeeleks on vene keel. Valimi moodustamisel kasutati üldkogumi proportsionaalset mudelit piirkondade ja linna/maa lõikes ning mitmeastmelist tõenäosuslikku juhuvalikut. Mudeli alusel valiti valimipunktid, seejärel valiti igas valimipunktis 10 inimest. Vastajate valikul rakendati lähteadressi

meetodit ja nn noore mehe reeglit ja kvooti suhtlemiskeele alusel. Valiku baasina kasutati Rahvastikuregistri aadressloendit. Sama valimi põhimõtet kasutati ka aastatel 2005 ja 2008.

Töös kasutatud 15-29-aastaste alavalimi suurus kujunes järgmiselt:

2002 - 419 noort

2005 – 326 noort

2008 – 393 noort

3. TULEMUSED

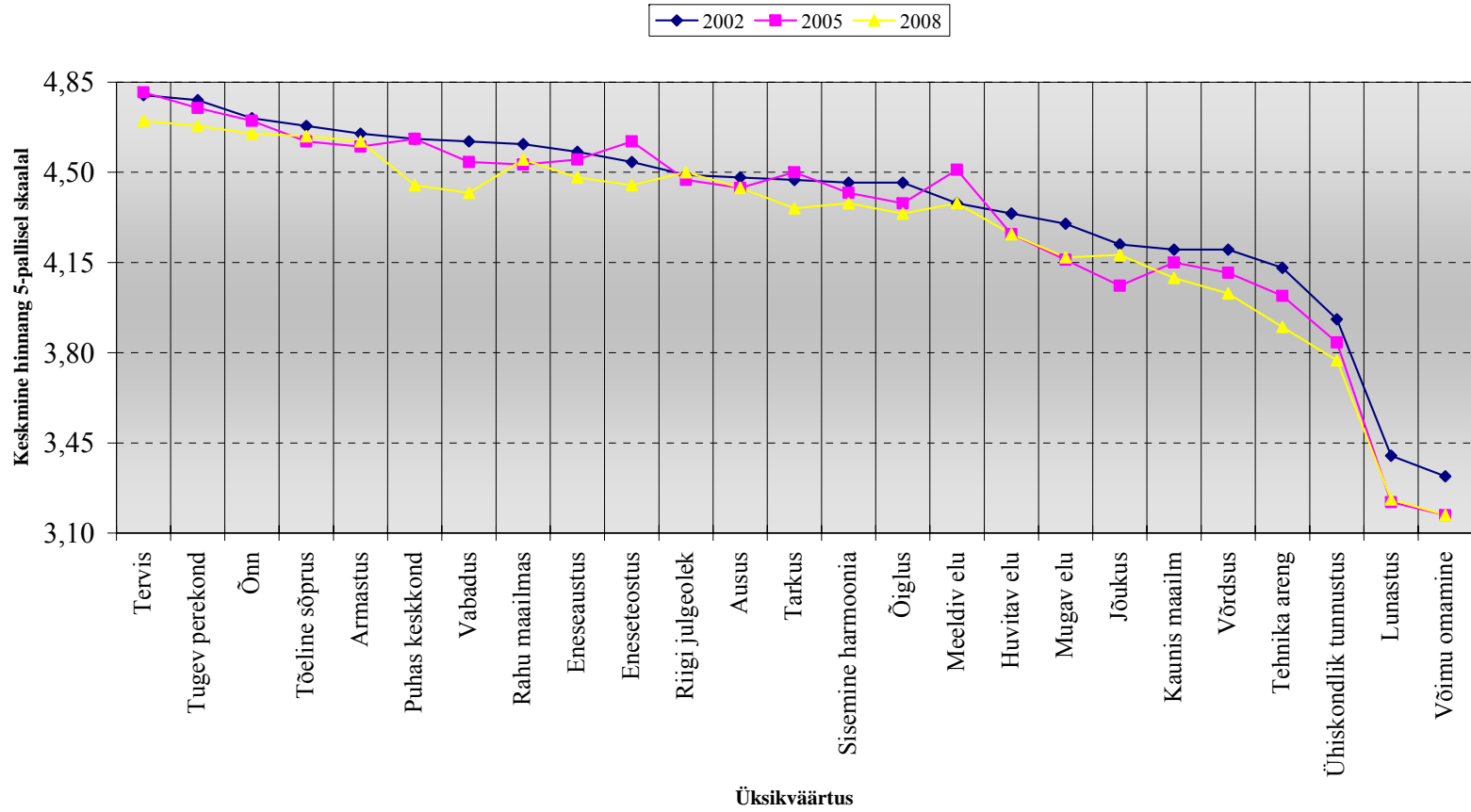
3.1 Üksikväärtused

Käesolevas peatükis on võrreldud kolmel erineval aastal noorte poolt üksikväärtustele antud hinnanguid. Mõni tabel või joonis on mõne konkreetse väärtuse puhul kõnekam kui teine, näiteks ei pruugi üksikväärtuse keskvärtus aastate lõikes oluliselt erineda, kuid koha muutus hierarhias on kõnekas ning vastupidi. Samuti on väärtushinnangute puhul oluline näitaja standardhälve, mis iseloomustab vastuste varieeruvust. Suur standardhälve näitab suure hulga indiviidide väärtuste erinevust keskvärtusest.

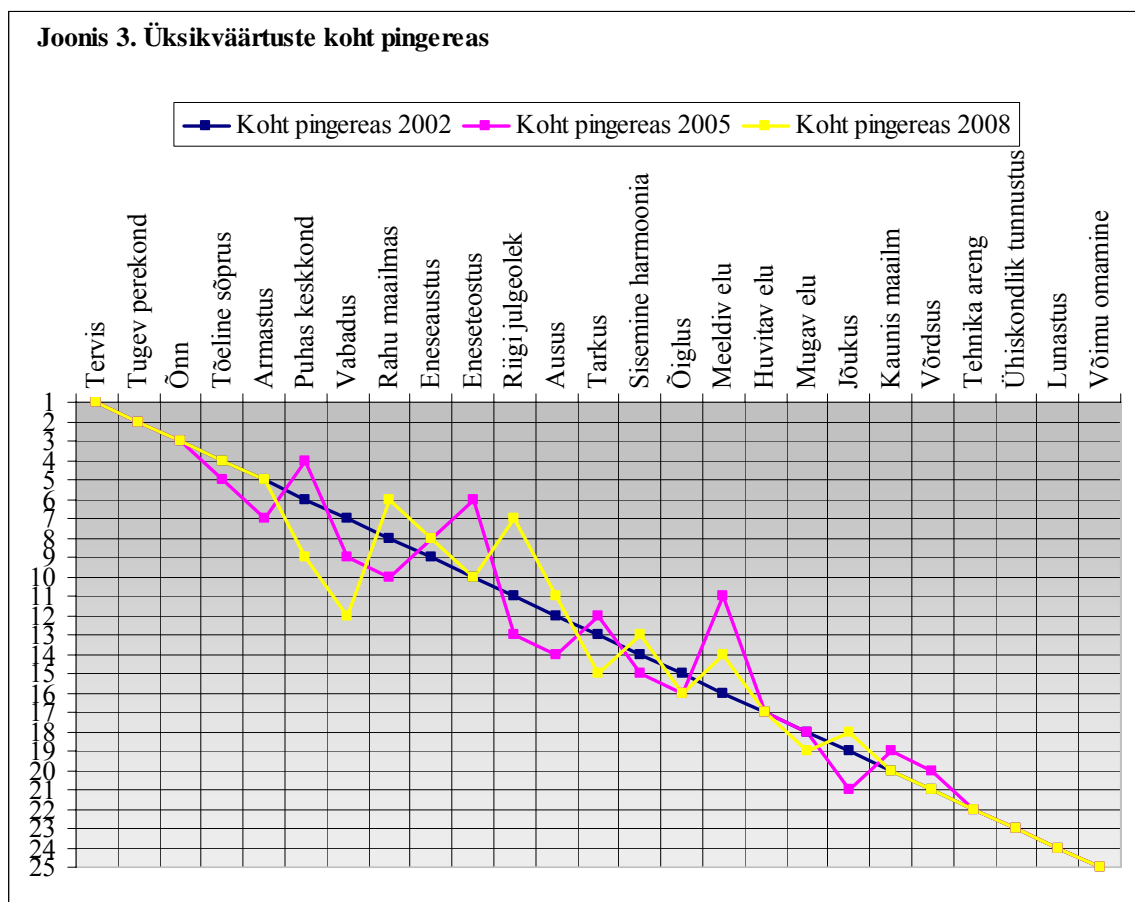
2002., 2005. ja 2008. aasta koguvalimi üksikväärtuste keskmised hinnangud ja vastuste standardhälbed on kokkuvõtlikult toodud lisas 1. Kõikides tabelites ja joonistes on üksikväärtused reastatud vastavalt 2002 aasta uuringu tulemuste keskmiste kahanevale järjekorrale, millest käesolevas peatükis kõik edaspidised võrdlused ka lähtuvad.

Üldiselt võib täheldada, et kuue aasta jooksul on hinnangute andmisel, mingil määral muutunud noorte vastamisstiil. 2002 aastal oli suhtumine kõikidesse väärtusväidetesse positiivsem, st keskmine hinnang oli kõrgem kui 2005 ja 2008. Kui 2002 aastal oli üksikväärtuste keskmiste keskmine väärtus 4,38 siis 2005 aastal 4,32 ning aastal 2008 oli vastav arv vaid 4,27. Jooniselt 2 on näha, et üldiselt lookleb keskmiste võrdlusjoon läbi kolme erineva aasta vastuste suhteliselt sarnaselt ning väga suuri kõikumisi ei ole. Samas jookseb selgelt, pea kõikide väärtuste puhul just 2008 aasta joon keskmiste madalamal tasemel.

Joonis 2. Üksikväärtuste keskmised

Seetõttu on täpsema pildi saamiseks eriti oluline jälgida üksikväärtuste hierarhia muutusi. Jooniselt 3 on näha, et pingereas vahetavad kolme erineva aasta uurimuste andmetel kohti noorte jaoks pigem keskmise tähtsusega üksikväärtused, ning muutumatuna püsivad pingereas kohad kõige kõrgemalt ja kõige madalamalt hinnatud väärtuste puhul.

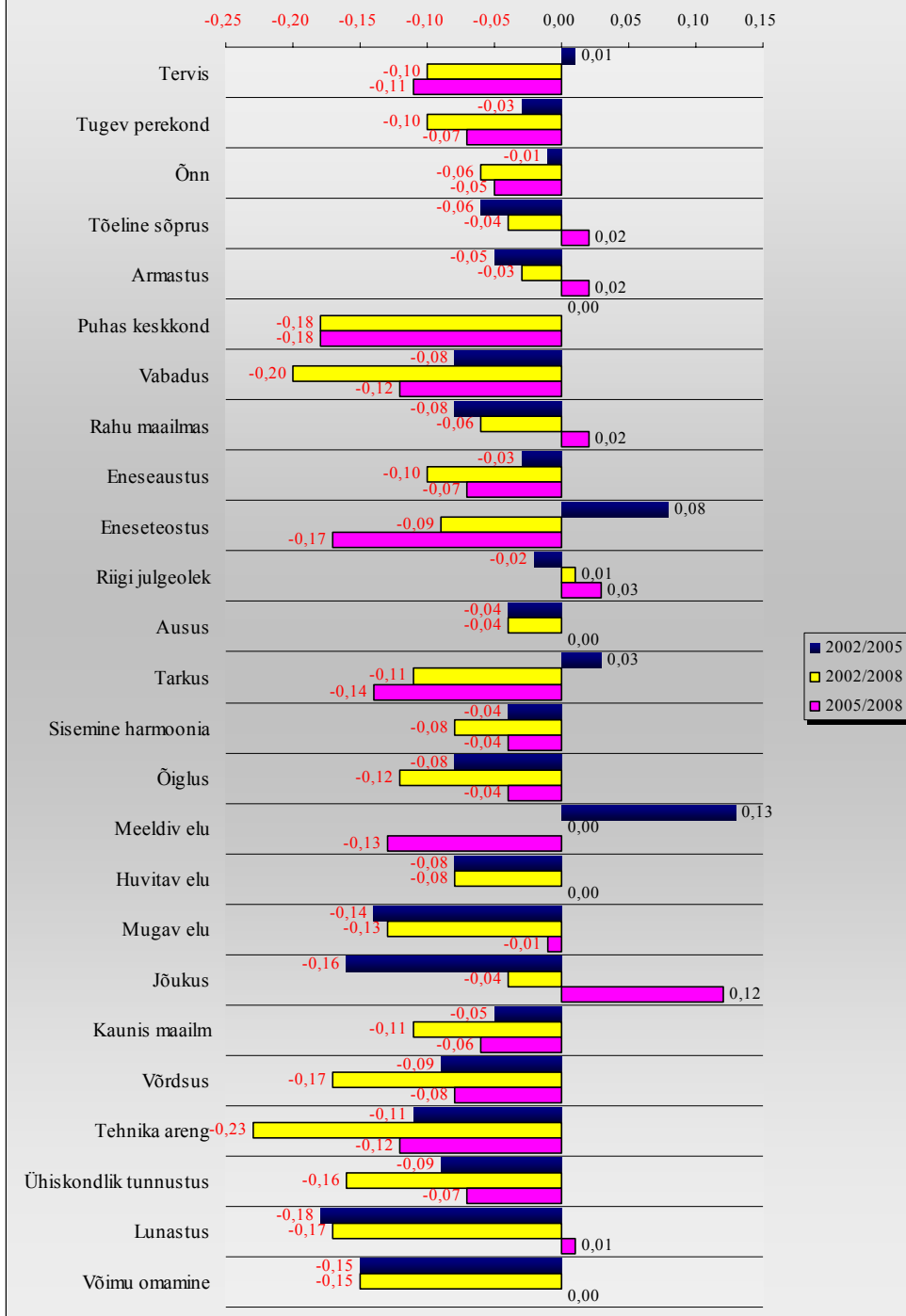
Kui vaadelda üksikväärtuste standardhälbeid, siis võib märgata, et need on madalamad just pingerea tippu koondunud väärtuste puhul ning standardhälbed kasvavad vastavalt pingerea keskmiste kahanemisele, ehk kõige väiksema keskmisega väärtusel on standardhälve kõige kõrgem. See tendents on läbiv kõigi kolme aasta puhul.

Alljärgnevalt on tutvustatud üksikväärtusteste muutusi vastavalt 2002 aasta uurimuse tulemustele moodustunud pingereale, alates olulisematest.

Vaatamata mõningastele, mitteolulistele keskmiste kõikumistele on üksikväärtused *tervis*, *tugev perekond* ja *õnn* noorte jaoks läbi aastate püsinud muutumatult esireas ja just sellises järjekorras. Võrreldes teiste, konkureerivate väärtustega on nende kolme väärtuse puhul ka standardhälve kõige madalam, mis kirjeldab noorte poolt antud hinnangute homogeensust ehk arvamuste üksmeelt.

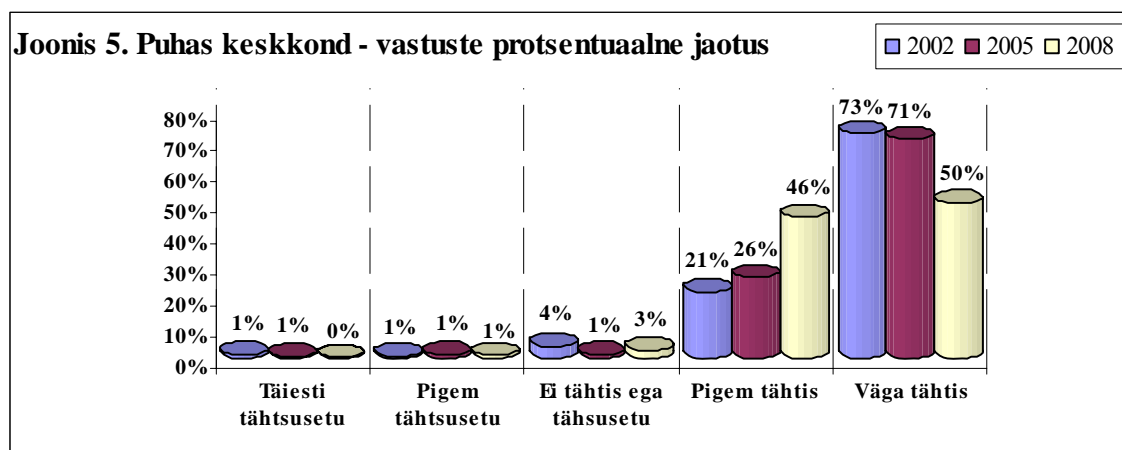
Samuti püsib noorte väärtusjärjestustes läbi aastate kindlalt esiviisikus *tõeline sõprus*. Samas kui aastal 2002 oli keskmine hinnang sellele väärtusele kõrgem kui hilisemates uuringutes, oli ka standardhälve sel aastal oluliselt kõrgem. 2008 olid aga vastajad just seda väärtust hinnates kõige üksmeelsemad ehk vastused olid kõige madalama standardhälbega. Jooniselt 4 on näha, et aastal 2005 langes selle väärtuse keskmine veidi, kuid 2008 on keskmine taas tõusnud. 2005 aasta keskmise langus tähendas väärtuste pingereas aga langust vaid ühe koha võrra.

Joonis 4. Üksikväärtuste keskmiste muutus

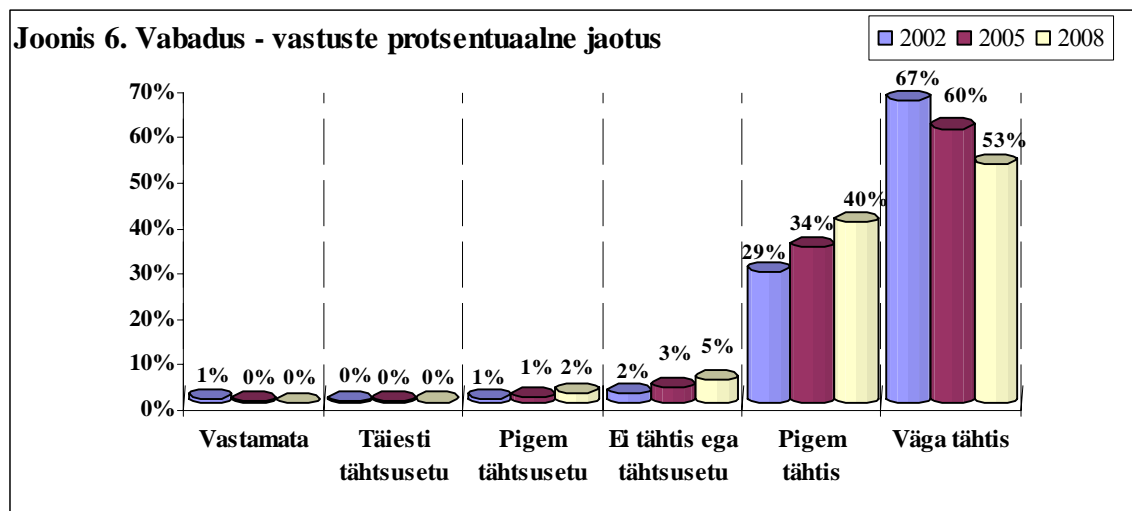
Armastus on noorte jaoks väärtus, mis MeeMa uuringute andmeil oma keskmisega on mahtunud pingerea esikümne hulka. Kõige kõrgema hinnagu andsid noored sellele väärtusele aastal 2002. 2005 aastal keskmine veidi langes, kuid tõusis taas aastal 2008. Keskmise langus 2005 aastal tähendas kukkumist pingereas kahe koha võrra (vt joonis 3). Samas oli ka standardhälve 2005 aastal kõrgem kui teistel aastatel.

Märgatavalt on muutunud noorte jaoks väärtuse *puhas keskkond* olulisus. Kui 2002 ja 2005 on keskmine hinnang sellele väärtusele sama, siis 2008 on keskmine oluliselt langenud (vt lisa 1). Jooniselt 3 võib näha, et samuti on langenud selle väärtuse koht pingereas. Kui 2005 aastal on tõusnud kahe koha võrra, siis 2005 vs 2008 langes pingereas lausa viie koha võrra. Samas kui vastuste keskmine ja koht pingereas on kahanenud, on langenud ka vastuste standardhälve. Vastuste protsentuaalses jaotuses on näha (joonis 5), et 2008. aastal on *puhta keskkonna* “väga tähtis” roll muutunud “pigem tähtsaks”, s.t. 21% on vähenenud nende vastajate arv kes pidas *puhast keskkonda* “väga tähtsaks”, ning enam-vähem samavõrra on tõusnud “pigem tähtsa” osakaal. Suhteliselt madal on aga nende vastajate osakaal, keda see üksikväärtus jätab ükskõikseks või kes peab seda tähtsusetuks.

Ka üksikväärtuse *vabadus* olulisus on suurel määral kahanenud. Aasta-aastalt on langenud selle väärtuse keskmine hinnang. Jooniselt 4 on näha, et võrreldes 2002 ja 2008 on toimunud keskmise hüppeline langus. Märkatavalt on ka langenud selle väärtuse koht pingereas. 2008 aastal on koha langus võrreldes aastaga 2002 viis kohta (vt joonis 3).

Samas on ka noorte poolt antud vastused muutunud iga aastaga heterogeensemaks. Jooniselt 6 võib näha, et keskmise langust mõjutab suuresti asjaolu, et iga aastaga on vähenenud just nende vastajate arv, kes peavad *vabadust* väga tähtsaks. Tõenäoliselt nende arvelt on aga tõusnud pigem tähtsaks pidavate vastajate arv ning paari protsendi võrra ka nende osakaal, kes ei pea üksikväärtust vabadus ei tähtsaks ega tähtsusetuks. Ehkki 2008 aastal on selle väärtuse suhtes üksikõikseks jäänud vastajate protsent mõnevõrra tõusnud, on siiski nende vastajate hulk suhteliselt madal.

Ehkki, võrreldes 2002 aastaga on väärtuse *rahu maailmas* keskmine hinnag langenud - on väärtuse koht pingereas hoopis tõusnud. *Rahu maailmas* on läbi aastate mahtunud üksikväärtuste esikümnesse. Kõige madam oli selle väärtuse koht pingereas aastal 2005 ja kõige kõrgem aastal 2008, muutus nelja positsiooni võrra. Samuti olid 2008 võrreldes eelnevate aastatega kõige madalam standardhälve.

Ka *eneseaustus* ja *eneseteostus* on läbi aastate mahtunud noorte jaoks pingerea esikümnesse, vaatamata sellele et mõlema üksikväärtuse keskmised on ajaga mõnevõrra langenud. Vaatamata keskmise hinnangu langusele on *eneseaustus* pingereas koha võrra isegi tõusnud. Hüppeliselt, nelja koha võrra tõusis aga väärtuse *eneseteostus* koht pingereas

aastal 2005, kuid 2008 langes taas 2002 aasta tasemele (vt joonis 3). Suhteliselt stabiilsed on püsinud ka nende väärtuste puhul vastuste standardhälbed. *Eneseteostuse* puhul oli ka standardhälve 2005 aastal madalaim.

Kõige suurema muutuse on aga ajaga läbi teinud väärtus ***riigi julgeolek***. Jooniselt 4 võib näha, et ehkki läbi aastate on keskmised hinnangud püsinud kõige stabiilsemad just sellel üksikväärtusel, siis hoopis vastupidiselt on lood pingereas, kus on toimunud märkimisväärsed muutused. 2002 vs 2008 on see väärtus hüppeliselt tõusnud lausa kuue koha võrra. Märgatavalt on 2008 aastal langenud ka vastuste standardhälve.

Samuti on keskväärtused läbi aastate püsinud suhteliselt stabiilsed üksikväärtusel ***ausus***. 2005 aastal langes *aususe* koht pingereas paari koha võrra, kuid 2008 aastal on see taas tõusnud kõrgemale kohale kui varasematel aastatel, ehkki muutus 2002 vs 2008 vaid ühe positsiooni võrra. 2008 aastal olid ka noorte poolt antud vastused homogeensemad kui varasematel aastatel.

Tarkust on noored kõige kõrgemalt hinnanud aastal 2005. Keskmise hinnang on oluliselt langenud aastal 2008, niisamuti on ka koht pingereas kõige madalam aastal 2008 ja kõige kõrgem 2005. Vastuste standardhälbed on olnud madalaimad aastal 2005 ja kõrgeimad 2008. Nii *ausus* kui ka *tarkus* on oma keskmiste väärtustega püsinud läbi aastate väärtuste pingerea keskel.

Väärtuse ***sisemine harmoonia*** keskmised hinnangud on iga aasta järk-järgult langenud. Vähesel määral, kuid tõusnud on aasta-aastalt vastuste standardhälbed. Kuigi keskmine hinnang on langenud, siis 2008 aasta koht pingereas on kõrgem kui varasematel aastatel.

Õigluse keskväärtused ning ka koht pingereas on aastatega langenud. Kui keskmine hinnang on 2008 vs 2002 langenud suhteliselt palju, siis väärtuste pingereas on langus vaid ühe koha võrra.

Jooniselt 4 võib näha, et väärtuse *meeldiv elu* keskmine hinnang on oluliselt tõusnud 2005 aastal, kuid täpselt samavõrra on see 2008 taas langenud. 2005 on selline keskmise tõus põhjustanud mainitud väärtuse tõusu pingereas lausa viie koha võrra, kuid 2008 on kolm kohta langenud. 2008 aastal on vastuste standardhälve tunduvalt madalam kui 2002.

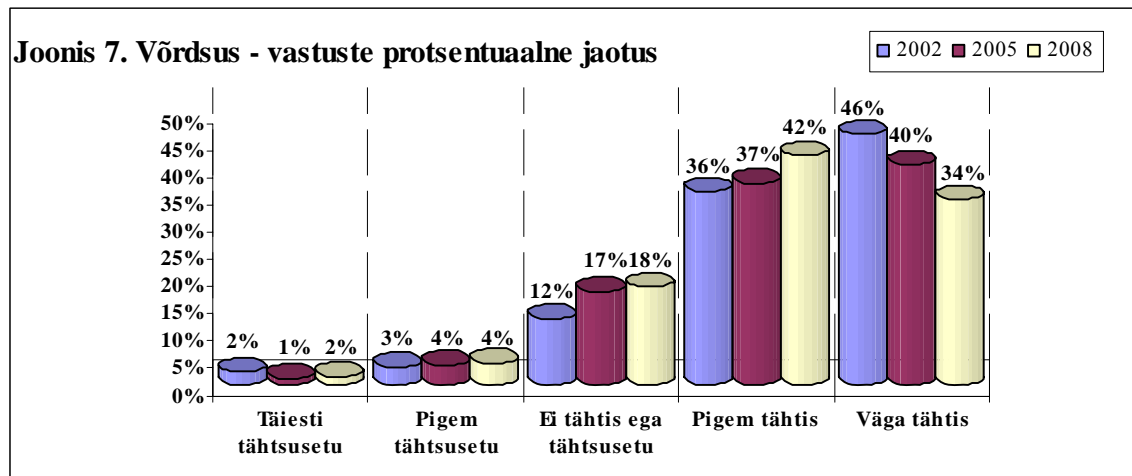
Üksikväärtuse *huvitav elu* keskmine hinnang on 2005 aastal mõnevõrra kahanenud ning jäänud siis samale tasemele ka 2008 aastal. Pingereas on see väärtus aga kõige stabiilsemalt, läbi aastate 17. kohta hoidnud. Samas on 2008 aastal võrreldes varasemate aastatega kasvanud standardhälve.

Mugav elu on läbi aastate noorte jaoks oma tähtsuselt paiknenud pingerea viimase kümne üksikväärtuse hulgas. 2002 ja 2005 on positsioon püsitud sama, kuid 2008 on ühe koha võrra langenud. Selle väärtuse standardhälve on 2008 aastal võrreldes 2002 aastaga oluliselt langenud.

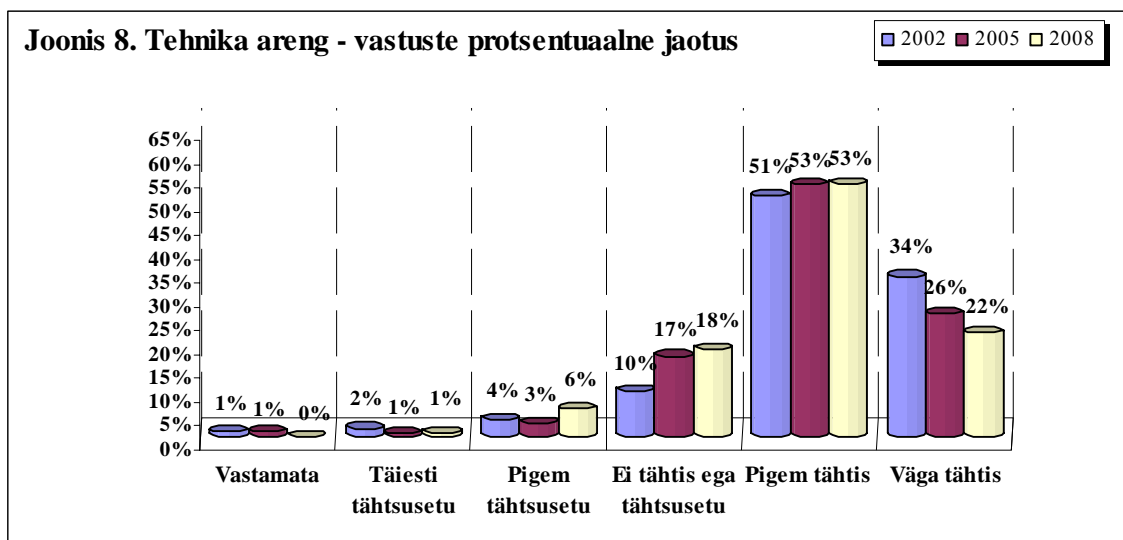
Jõukuse keskmise väärtus märgatavalt langenud 2005 aastal, kuid tõusnud taas 2008 aastal, ehkki päris mitte 2002 aasta tasemele. 2005 aasta keskmise tõus kergitas selle väärtuse positsioone kolme koha võrra, kuid 2008 langes taas madalaimale kohale läbi aastate.

Kaunis maailm ja *võrdsus* on taas väärtused, millede keskmised on aasta-aastalt oluliselt kahanenud. Kui aastal 2002 on mõlemal sama keskvärtus, siis 2008 aastaks on väärtuse *võrdsus* keskmine hinnang langenud märgatavalt. Ka *kaunis maailm* on languse läbi teinud, kuid keskmise muutus on olnud mõnevõrra väiksem. Üksikväärtuste pingereas on mõlemad üksikväärtused tõusnud võrreldes 2002 aastaga ühe koha võrra, kuid 2008 taas samavõrra langenud. Võrreldes 2002. aastaga on 2008 vähenenud 12% nende vastajate arv, kes peavad *võrdsust* väga tähtsaks. Selle võrra on aga võrdselt kasvanud vastustes “pigem tähtsa” ja “ei tähtis ega tähtsusetu” osakaal. Kui varasematel aastatel on kõige suurem hulk vastajaid pidanud *võrdsust* väga tähtsaks, siis 2008 aastal on see muutunud, ning kõige

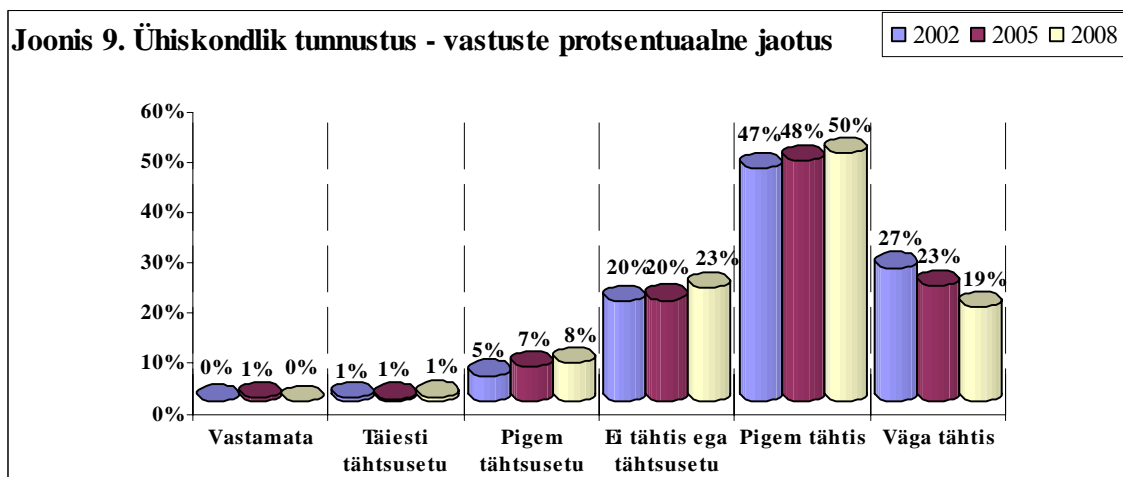
suurem on nende vastajate osakaal, kes peavad võrdsust “pigem tähtsaks”. Selle üksikväärtuse puhul on kõigil aastatel suhteliselt kõrge nende vastajate arv, kes peavad seda väärtust ei tähtsaks ega tähtsusetuks (vt joonis 7).

Kõigil kolmel aastal on noored kõige madalamalt hinnanud kahanevas tähtsusjärjestuses selliseid üksikväärtusi nagu *tehnika areng*, *ühiskondlik tunnustus*, *lunastus* ja *võimu omamine*. Kõige kõrgem standardhälve on läbi aastate olnud (erand. 2008) väärtusel *lunastus*, aga ka teistel kolmel mainitud väärtusel on see näitaja kõrge. Need väärtused on muutumatult püsivad pingerea kõige viimastel positsioonidel läbi aastate. Jooniselt 4 on näha, et võrreldes 2002 ja 2008 andmeid on kõigi, nende nelja üksikväärtuse keskmised aasta-aastalt langenud. Kõige enam on aga langenud väärtuse *tehnika areng* keskmine hinnang. Kui võrrelda 2002 ja 2008 on keskmine hinnang langenud suures osas nende vastajate arvelt, kes peavad *tehnika arengut* väga tähtsaks. Jooniselt 8 on näha, et võrreldes 2002 ja 2008 on oluliselt tõusnud nende vastajate arv, kes ei pea *tehnika arengut* ei “tähtsaks ega tähtsusetuks”. Selle üksikväärtuse puhul on kõigil kolmel aastal olnud kõige suurem nende vastajate osakaal, kes peavad *tehnika arengut* pigem tähtsaks.

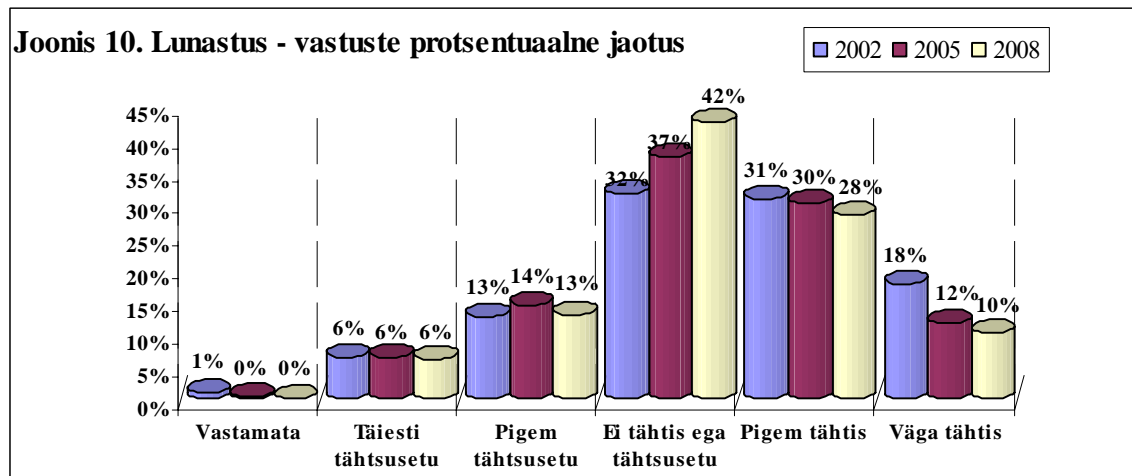

Üksikväärtust *ühiskondlik tunnustus* on kõigil kolmel aastal pidanud kõige suurem vastajate hulk pigem tähtsaks. Võrreldes 2002 ja 2008 on kõige enam vähenenud aga nende vastajate arv, kes peavad seda üksikväärtust väga tähtsaks. Ligi neljandik vastajatest on läbi aastate olnud arvamusel, et see väärtus on nende jaoks ei tähtis ega tähtsusetu (vt joonis 9).

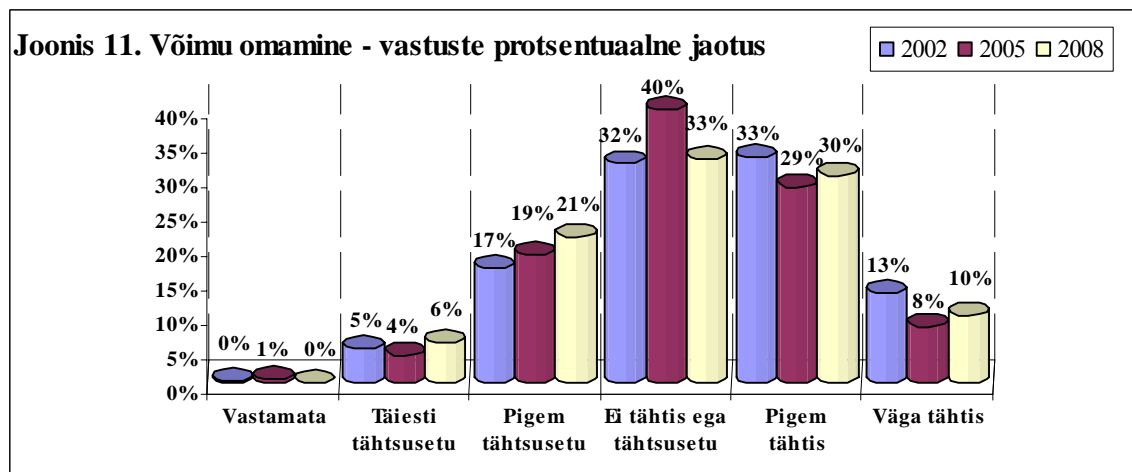

Jooniselt 10 võib näha, et kõigil kolmel aastal on olnud kõige suurem nende vastajate arv, kes ei pea *lunastust* "ei tähtsaks ega tähtsusetuks", ning nende vastajate hulk on aastal 2008

võrreldes eelmiste aastatega kõige rohkem ka kasvanud. Vähenenud on nende osakaal, kes peavad lunastust “väga tähtsaks”. Muutumatuks on aga püsinud seda väärtust pigem ja täiesti tähtsusetuks pidavate vastajate osakaal.

Ka üksikväärtuse *võimu omamine* puhul on nende vastajate arv kõige suurem, kes ei pea seda väärtust ei tähtsaks ega tähtsusetuks. Üldiselt on vastuste protsentuaalne jaotuvus selle väärtuse puhul olnud suhteliselt stabiilne (v.a 2005), ning kui võrrelda 2002 ja 2008, siis vähenenud on väga ja pigem tähtsa ning tõusnud pigem ja täiesti tähtsusetu osakaal.

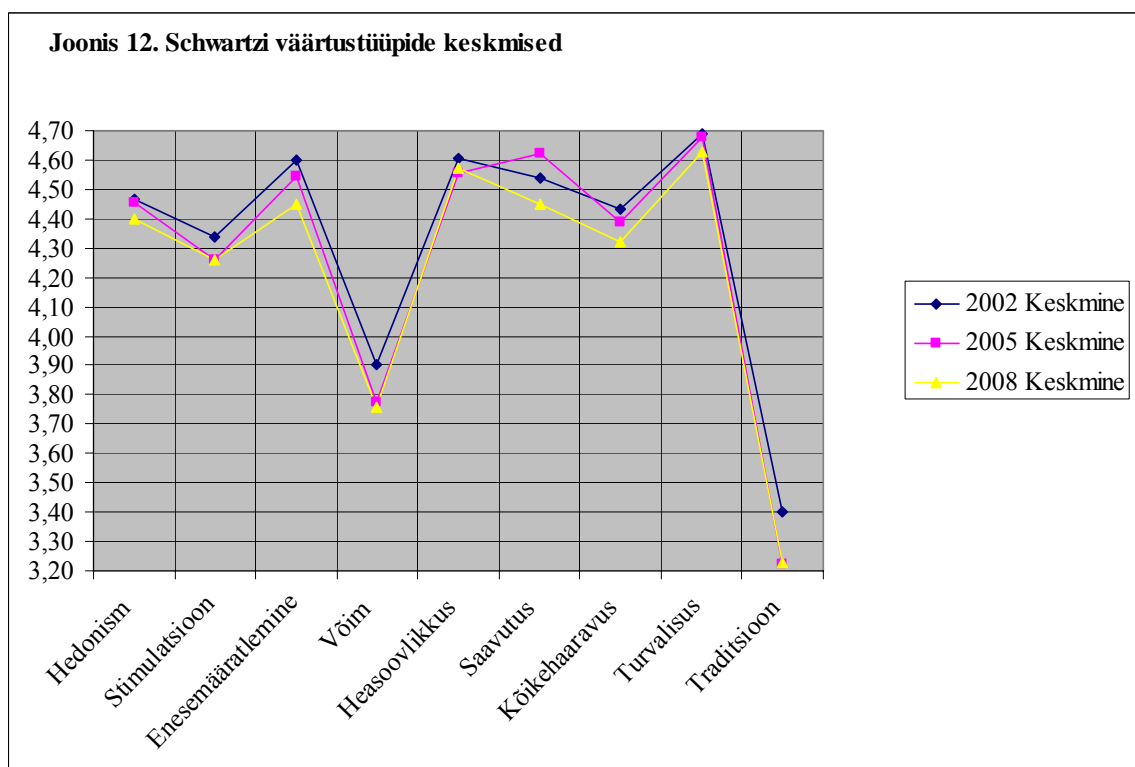

3.2 Väärtused Shalom Schwartzi skeemis

3.2.1 Schwartzi väärtusrühmad

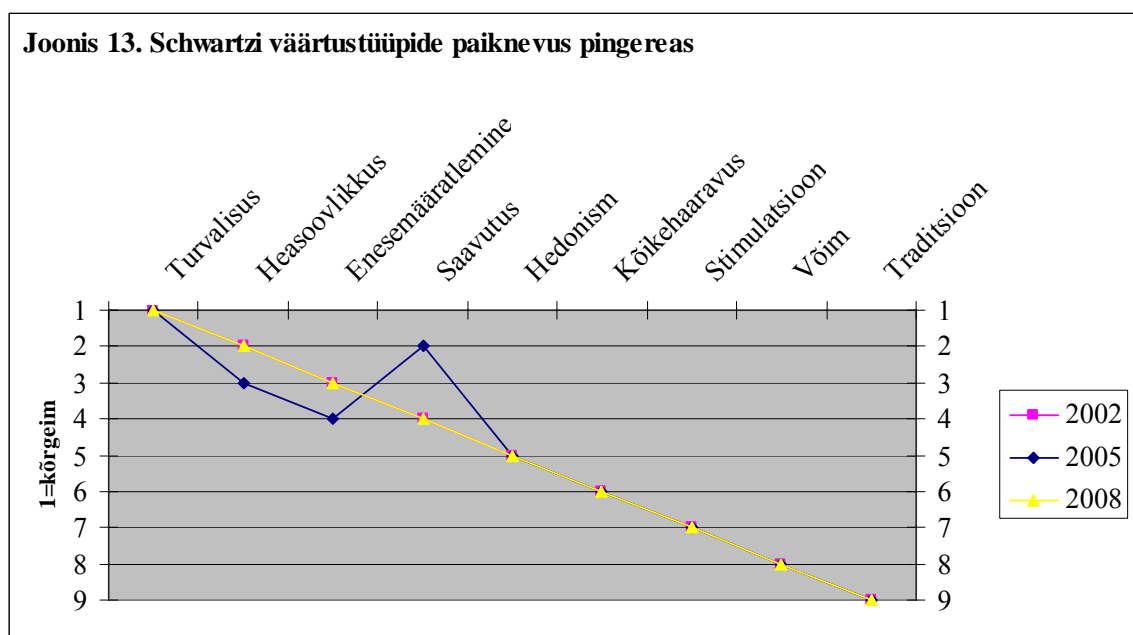
Käesolevas peatükis on vaadeldud missugused muutused on aastate jooksul toimunud Schwartzi väärtusrühmades.

Nagu eelmises peatükis juba mainitud on noorte poolt antud keskmised hinnangud aasta-aastalt madalamad pea kõikidele üksikväärtustele, ning loomulikult mõjutab see ka Schwartzi väärtustüüpide keskmisi. Joonisel 12 on selgelt näha, et 2008 aasta joon lookleb kõikide väärtustüüpide puhul kas madalamalt või kohakuti eelnevate aastate keskmistega. Sama võib öelda ka 2005 aasta kohta, erandiks on vaid *saavutuse* väärtustüüp.

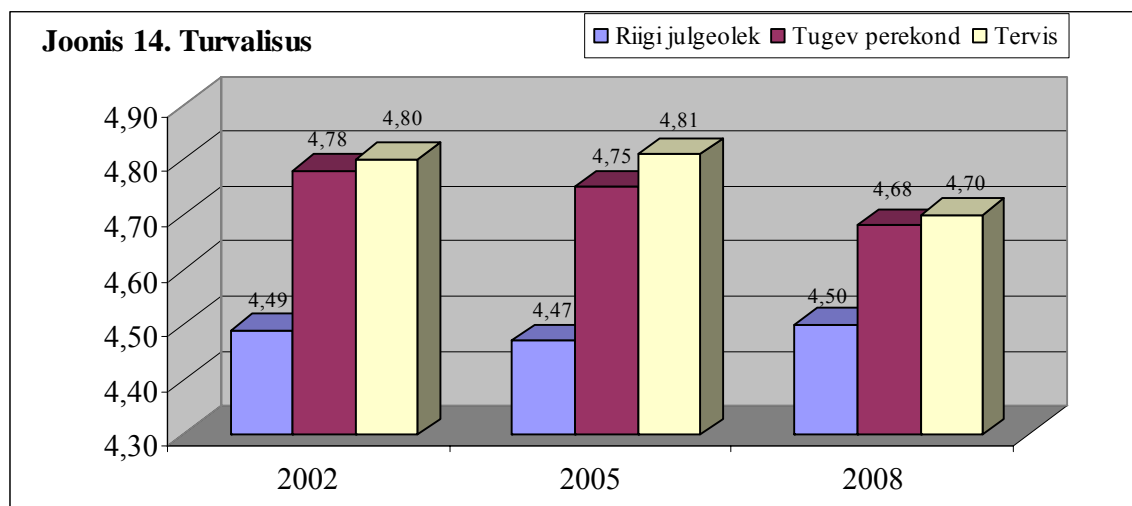
Schwartzi väärtustüüpide keskmiste muutused aastatel 2002., 2005. ja 2008. on esitatud kokkuvõtlikult ka lisades 6 ja 7.

Kui aastate jooksul on väärtustüüpide keskmistes hinnangutes toimunud muutusi, siis sama ei saa öelda hierarhilise järjestuse kohta. Erinevate väärtustüüpide paiknevus pingereas on püsinud suhteliselt muutumatuna. Joonisel 13 on näha, et kui võrrelda aastaid 2002 ja 2008 siis kattuvad pingerea kohad täielikult. Vahepealsel – 2005. aastal on toimunud mõningad muutused 2., 3. ja 4. koha vahel, kuid 2008. aastal on olulisjärjekord muutunud taas samaks mis 2002. aastal. 2002 ja 2008 on noored väärtustanud kõige kõrgemalt *turvalisuse*, *heasoovlikkuse* ja *enesemääratlemise* väärtusrühmi. 2005 aastal on tähtsamate väärtustüüpide järjestus järgmine: *turvalisus*, *saavutus*, *heasoovlikkus*. Läbi aastate on aga noorte poolt kõige madalamalt hinnatud *võimu* ja *traditsiooni* väärtustüüpe.

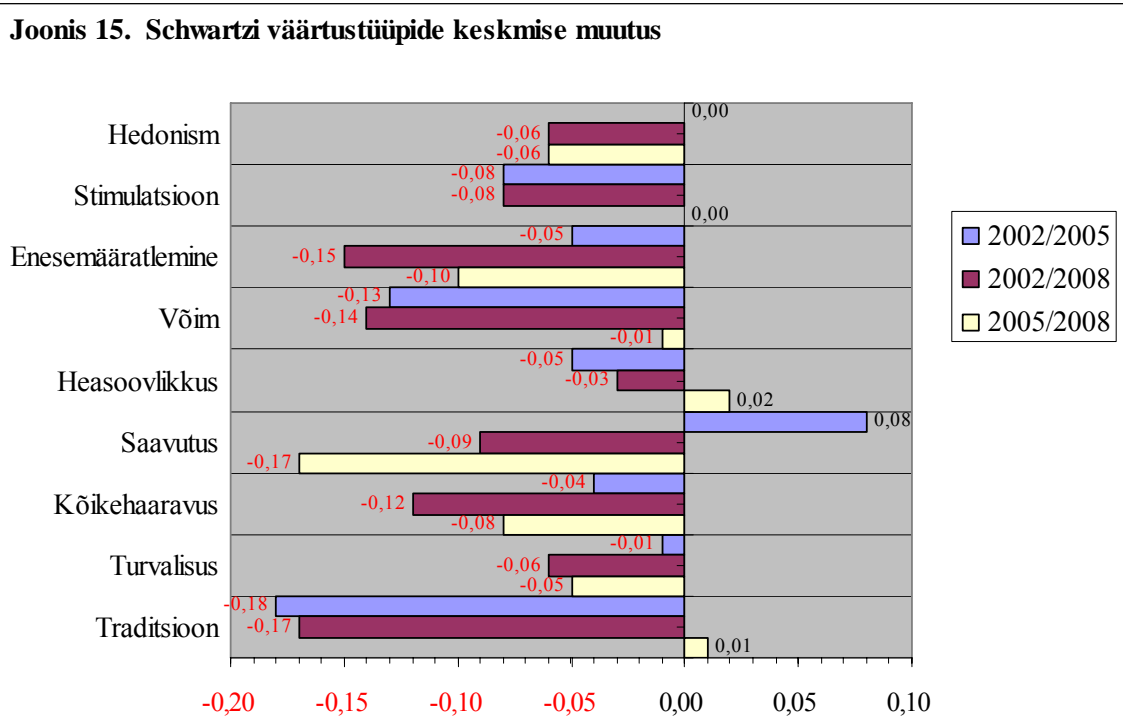

Alljärgnevalt on tuvustatud muutusi Schwartzi väärtusrühmades vastavalt 2002 aasta uurimuse tulemustele moodustunud pingereale alates olulisematest.

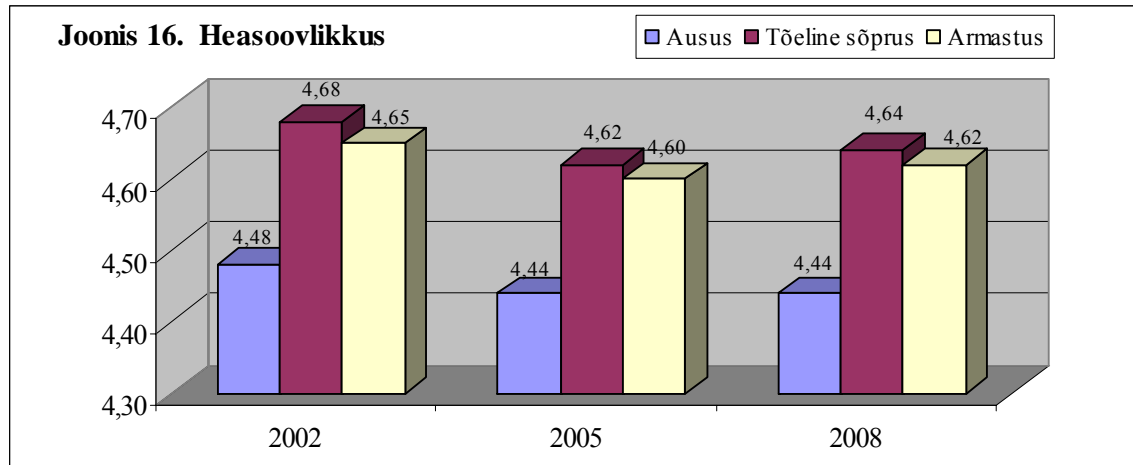
Turvalisuse väärtusrühma kuuluvad üksikväärtused *tervis* ja *tugev perekond* on läbi aastate olnud noorte jaoks tippväärtused. Kahtlemata tõstavad need kaks üksikväärtust tugevalt ka kogu väärtustüübi keskmist, mida samas keskmise tähtsusega üksikväärtus *riigi julgeolek* küll veidi taas allapoole toob.

Aastate lõikes on kogu väärtustüübi keskmine küll langenud, kuid nagu jooniselt 15 võib näha pole see muutus olnud märkimisväärne. Turvalisuse väärtustüüp on vankumatult kõigil kolmel aastal püsinud pingereas esikohal.

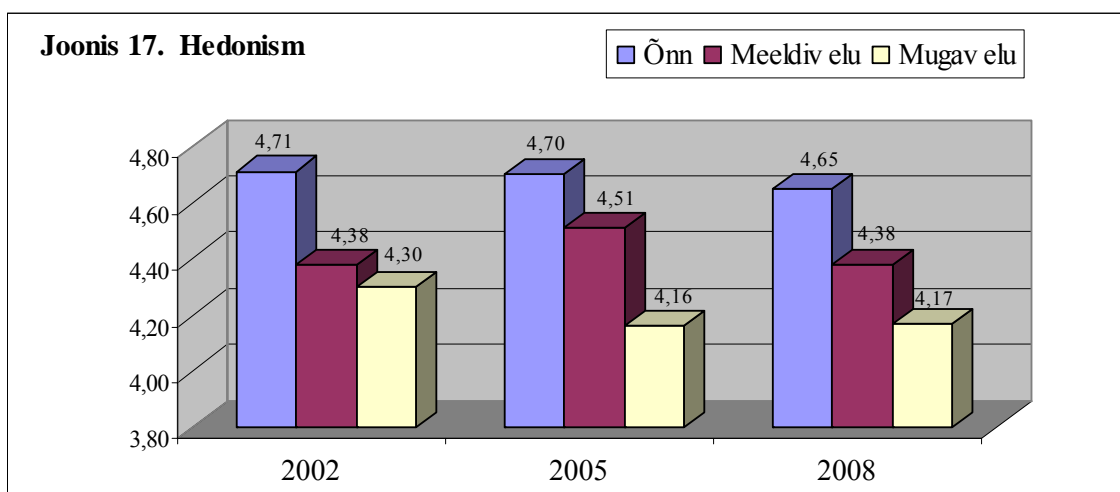
Heasoovlikkuse väärtusrühma keskmised on püsinud kõigil kolmel aastal suhteliselt vähemuutuvad. 2005 langes küll keskmine veidi, kuid 2008 tõusis taas, ehkki mitte päris 2002 aasta tasemele. Sellesse väärtusrühma kuuluvad noorte poolt kõrgelt hinnatud üksikväärtused nagu *tõeline sõprus* ja *armastus*, mis keskmist selles rühmas ka tublisti tõstavad. Üksikväärtus *ausus* seevastu jätab noored suhteliselt ükskõikseks, ning viib samas ka rühma keskmise alla. Kõikide üksikväärtuste keskmised hinnangud selles rühmas on aastate lõikes langenud või tõusnud suhteliselt võrdselt. *Heasoovlikkuse* väärtusrühm on üldiselt noorte poolt kõrgelt hinnatud. 2005 aastal on pingereas küll koha võrra langenud, kuid nii 2002 kui ka 2008 on asunud pingereas teisel kohal.

Enesemääratlemise väärtusrühm on teinud läbi olulisema muutuse. Selle väärtusrühma keskmine langes 2005 aastal veidi, kuid 2008 juba päris tublisti. Jooniselt 15 on näha, et kui võrrelda 2002 ja 2008 siis oli keskmise langus juba 0,15. Enesemääratlemise väärtusrühma kuuluvate üksikväärtuste *eneseaustus* ning *vabadus* keskmised on mõlemad püsinud suhteliselt stabiilsed, ning nende kahe väärtuse keskmine hinnang on olnud enam-vähem võrdne läbi aastate. Samas on huvipakkuv asjaolu, et vaatamata tuntavale keskmise langusele 2008 aastal, ei ole *enesemääratlemise* väärtustüübi asukoht pingereas 2002 vs 2008 aga muutunud. 2002 ja 2008 on noored on seda väärtustüüpi hinnanud kolmanda koha vääriliseks, langus pingereas, ühe koha võrra, on toimunud hoopis vahepealsel - 2005 aastal (vt joonis 13).

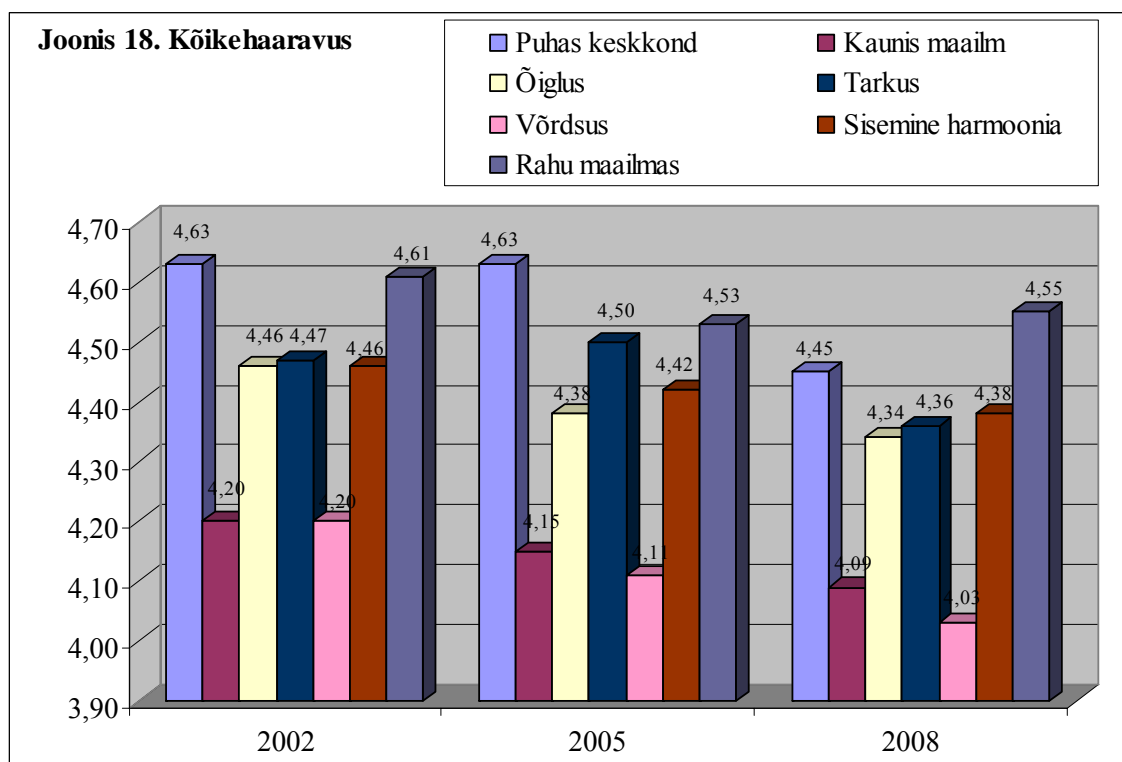
Saavutuse väärtustüüp moodustub ühest üksikväärtusest ja selleks on *eneseteostus*. 2005 aastal on selle väärtustüübi keskmine, võrreldes kõikide teiste väärtustüüpidega teinud läbi aastate suurima tõusu, kuid 2005 vs 2008 on keskmine langenud taas, lausa 0,17 võrra. Selline keskmine tõus 2005 aastal on ka väärtustüüpi kergitanud pingereas, oluliselt kahe koha võrra - teiseks. 2002 ja 2008 on olnud aga pingereas neljandal positsioonil.

Jooniselt 17 on näha, et **Hedonismi** väärtustüübi keskmine on 2002 ja 2005 püsinud muutumatuna. 2008 aastal on see veidi langenud, kuid mitte oluliselt. Selle väärtusrühma keskmist tõstab tuntuvalt üksikväärtus *õnn*, mis on muutumatuna läbi aastate olnud noorte jaoks esikolmiku väärtus. Selle üksikväärtuse keskmine on *hedonismi* väärtusrühmas ka aastatega kõige vähem muutunud. Samas viib keskmise alla üksikväärtus *mugav elu*, mida noored läbi aastate hindavad suhteliselt madalalt, kuid ka *meeldiv elu* on olnud tähtsusest keskmiste või vähemoluliste üksikväärtuse seas. Pingereas on *hedonismi* väärtustüüp olnud kõikidel aastatel keskmisel positsioonil.

Kõikehaaravuse väärtustüüp koosneb erandina seitsmest, noorte jaoks keskmise ja vähem olulisema tähtsusega üksikväärtusest. Selle väärtusrühma keskmine hinnang on aasta-aastalt stabiilselt langenud. Kui võrrelda 2002 ja 2008 aastat siis on keskmise langus olnud oluline - 0,12. Selles väärtusrühmas on kõige kaalukamateks keskmiste tõstjateks läbi aastate olnud sellised üksikväärtused nagu *puhas keskkond* ja *rahu maailmas*, ning langetajateks *võrdsus* ja *kaunis maailm*. Kui võrrelda 2002 ja 2008 siis on selle väärtustüübi kõige suurem keskmise langus olnud aga üksikväärtustel *puhas keskkond* ja *võrdsus*. Kõige vähem on langusele kaasa aidanud *rahu maailmas* ja *sisemine harmoonia*, kuna nende üksikväärtuste keskmine on püsinud stabiilsemana ning langenud vähem.

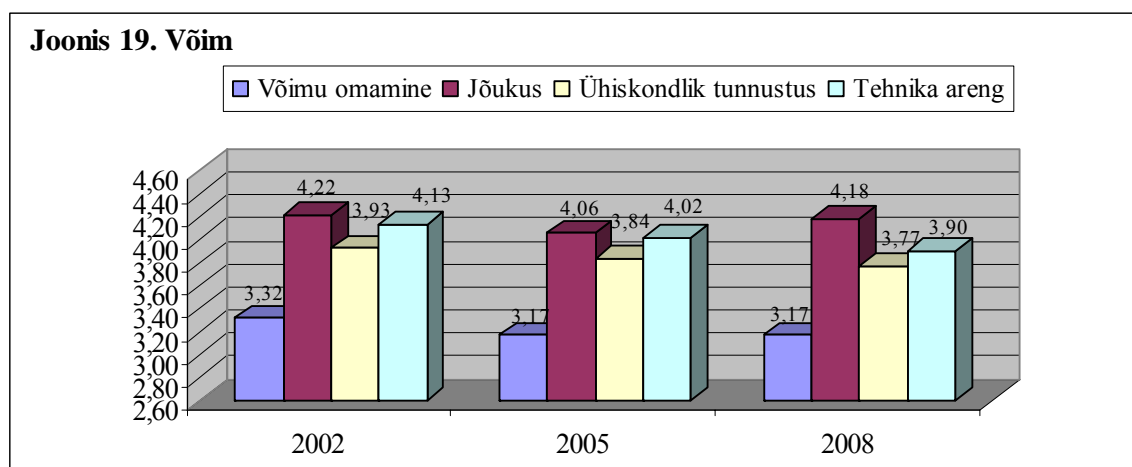
Pingereas asub kõikehaaravuse väärtustüüp läbi aastate muutumatuna, kuuendal ehk noorte jaoks mitte väga olulisel positsioonil.

Stimulatsiooni väärtustüübi alla kuulub üksainus üksikväärtus - *huvitav elu*, mille keskvaartus on küll langenud 2005 aastal, kuid 2008 on jäänud samaks. *Stimulatsiooni* väärtustüüp ei ole noorte poolt olnud eriti kõrgelt hinnatud, ning tema asukoht pingereas on püsinud muutumatuna seitsmes, ehk tagantpoolt kolmas. Huvipakkuv on, et kuigi väärtustüübid *stimulatsioon* ja *enesemääratlemine* on tähenduslikult lähedased, on *enesemääratlemise* väärtustüüp vastupidiselt *stimulatsiooniga* olnud pigem esireas.

Ka *võimu* väärtustüübi keskmine ei ole erand, ning see on iga aastaga langenud. Sellesse väärtustüüpi on koondunud noorte poolt väheväärtustatud üksikväärtused, mis eranditult kõik on läbi aastate aetsenud üksikväärtuste pingerea lõpus. Suurim langus toimus 2005

aastal, ning 2008 on see veelgi langenud. 2002 vs 2008 on keskmise muutus kokku 0,14. Kõige madalamaks teeb keskmise just üksikväärtus *võimu omamine*, samas kui *jõukus* on kõige kõrgemalt hinnatud üksikväärtus selles rühmas. Läbi aastate on selles väärtusrühmas enam-vähem võrdselt langenud kõikide üksikväärtuste keskmised (joonis 18). *Võimu* väärtustüüp asub pingereas eelviimasel- kaheksandal kohal, ning see ei ole aastatega muutunud.

Traditsiooni väärtustüüpi kuulub üksainus üksikväärtus- *lunastus*. *Lunastus* on noorte poolt läbi aastate väga madalalt hinnatud üksikväärtus. See väärtustüüp on võrreldes kõigi teiste väärtustüüpidega teinud läbi kõige suurema keskmise languse, ja seda 2005 aastal (vt joonis 15). 2008 aastal ei ole olulist muutust toimunud. *Traditsiooni* väärtustüüp asetseb kõigil kolmel aastal ka pingereas kõige viimasel kohal.

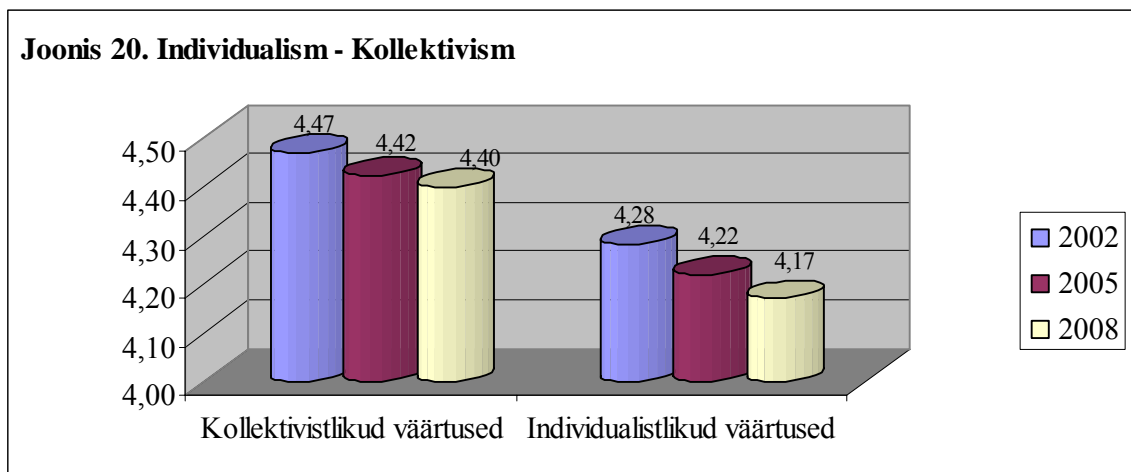
3.2.2 Individualism - kollektivism

Käesolevas alapeatükis on vaadeldud kuidas jagunevad noorte väärtushinnangud Shalom Schwartzi väärtuste-süsteemis skaalal individualism-kollektivism. Kokkuvõtte aluseks on võetud väärtusrühmade koond-keskmised ja nende jagunemine vastavalt individualismi-kollektivismi teljel. *Individualismi* poolust esindavad järgnevas analüüsis *hedonismi*, *stimulatsiooni*, *enesemääratlemise*, *võimu* ja *saavutuse* väärtustüübid. *Kollektivismi* poolust

aga *heasoovlikkuse, turvalisuse ja traditsiooni* väärtusrühmad. Parema pildi saamiseks on võrdlusest välja jäetud kõikehaaravuse väärtustüüp (*puhas keskkond, kaunis maailm, õiglus, tarkus, võrdsus, sisemine harmoonia ja rahu maailmas*), kuna sinna rühma kuuluvad üksikväärtused võivad teenida nii individuaalseid kui ka kollektiivseid huve.

Jooniselt 20 võib selgelt näha, et kõigil kolmel aastal on Eesti noorte väärtuseelistustes kalduvus kollektiivseid huve väljendavate väärtuste poole. Samuti on näha, et vaatamata keskmiste langusele aasta-aastalt, ei ole kollektivistlike väärtuste koond-keskmised langenud oluliselt. Sama ei saa aga öelda individualistlike väärtuste kohta. Kui võrrelda 2002 ja 2008 aasta individualistlike väärtuste koond-keskmist, siis on langus 0,11.

Kollektivistlike väärtuste hulka kuuluvad läbi aastate noorte poolt kõrgeimalt hinnatud *turvalisuse (tervis ja tugev perekond)* ja *heasoovlikkuse (tõeline sõprus)* väärtusrühmad, mis kahtlemata kollektivistlike väärtuste koond-keskmist tõstab. Samas arvatakse kollektivistlike väärtuste hulka ka *traditsiooni* väärtustüüp, mida on aga noorte poolt läbi aastate kõige madalamalt hinnatud.

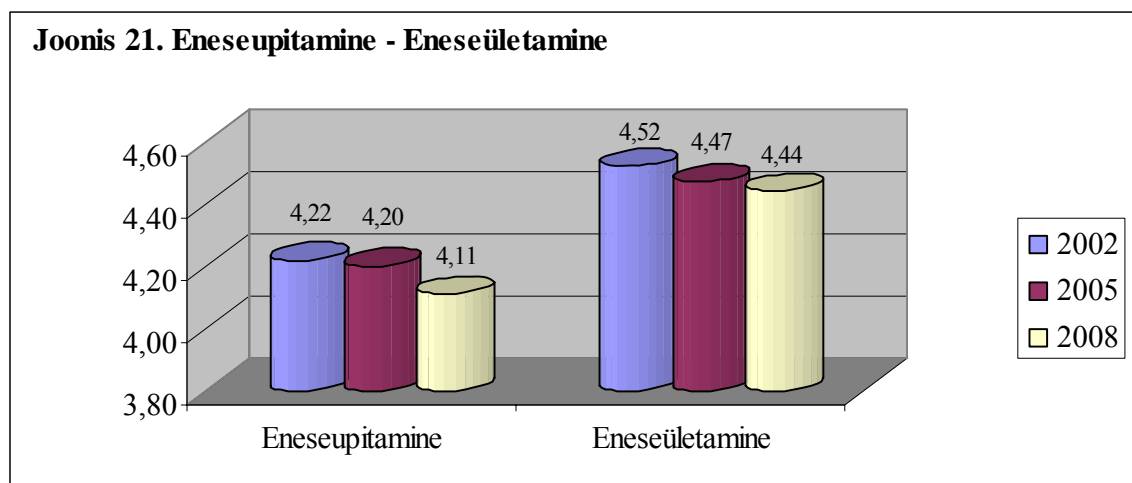

Individualistlike väärtuste alla kuuluvad aga noorte jaoks keskmise ja madalama olulisusega väärtustüübid. Kõrgemat keskmist annab individualistlikele väärtustele

eneseääratlemise ja *saavutuse* väärtustüübid, mis pingereas asetsenud erinevatel aastatel 2.-4. kohal. Kõige madalama keskmise annab aga *võimu* väärtustüüp.

3.2.3 Eneseupitamine - eneseületamine

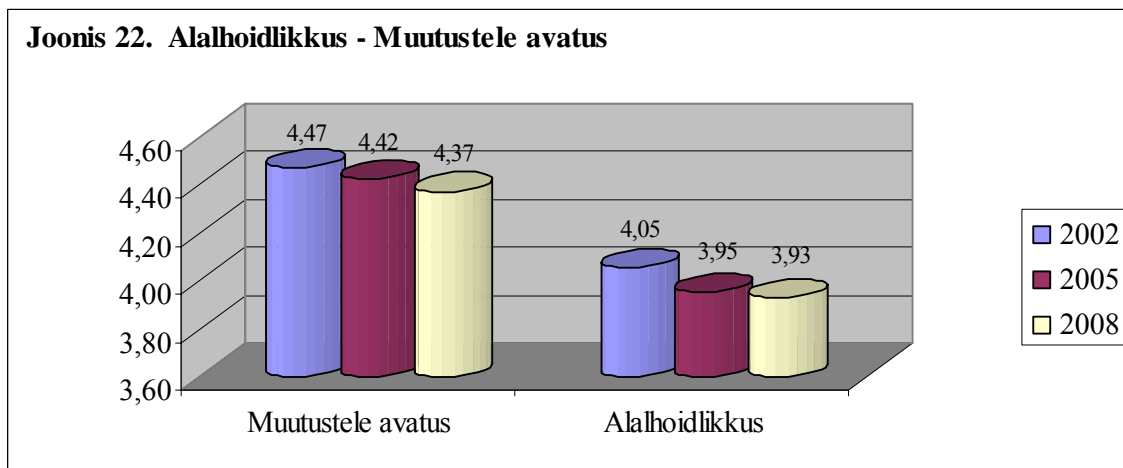
Selles alapeatükis on vaadeldud kuidas jagunevad noorte väärtushinnangud Shalom Schwartzi väärtuste-süsteemis skaalal eneseupitamine – eneseületamine. *Eneseületamise* poolusele jäävad *kõikehaaravuse* ja *heasoovlikkuse* ning sellele vastanduva *eneseupitamise* poolusele *võimu* ja *saavutuse* väärtustüübid. Sarnaselt eelmisele peatükile on võrdluse aluseks võetud väärtusrühmade koond-keskmised.

Jooniselt 21 on näha, et Eesti noorte väärtushinnangutes avalduvad märksa tugevamini eneseületamise poolus. Ehkki aasta-aastalt on väärtushinnangute keskmised mõlema pooluse väärtusrühmades langenud, ei ole märgatavat muutust aastate lõikes *eneseületamise* poolusel siiski toimunud. Kui võrrelda 2002. ja 2008. aastat, siis on langus 0,08 kuid *eneseupitamise* poolusel on samade aastate võrdluses koond-keskmise langus 0,11. Eneseupitamise keskmise viib alla *võimu* väärtustüüp, mis on Eesti noorte jaoks olnud läbi aastate pingereas eelviimasel positsioonil, samas kui *saavutuse* väärtustüüp tõusis 2005 aastal 2 kohale, 2002 ja 2008 oli pingereas neljas (joonis 13).

3.2.4 Alalhoidlikkus - muutustele avatus

Jooniselt 22 võib näha, et Eesti noorte väärtuseelistustes avaldub selgelt *muutustele avatuse* poolus, mida esindavad *enesemääratlemise*, *stimulatsiooni* ja *hedonismi* väärtusrühmad.

Muutustele avatuse pooluse koond-keskmist tõstab enamasti *enesemääratlemise* väärtustüüp, kuna nii *stimulatsiooni* kui ka *hedonismi* väärtustüübid on noorte väärtusjärjestustes tagasihoidlikel kohtadel. Huvipakkuv on asjaolu, et *alalhoidlikkuse* pooluse moodustavad noorte jaoks kaks täiesti vastandliku olulisusega väärtustüüpi. Vastandlikku seetõttu, et *turvalisuse* väärtustüüp on läbi aastate esindanud noorte poolt kõige kõrgemalt hinnatud väärtusi ja *traditsiooni* väärtustüüp on läbi aastate vankumatult püsinud pingerea viimasel kohal. Kuid kuna *traditsiooni* väärtustüübi keskmine on eriti madal, siis ei suuda isegi *turvalisuse* kõrge keskmine kallutada kaalukaussi *alalhoidlikkuse* poole vaatamata sellele, et *muutustele avatuse* poolus sisaldab vaid noorte jaoks keskmise tähtsusega väärtustüüpe. Kui võrrelda 2002 ja 2008, siis muutustele avatuse koond-keskmine on langenud 0,10 ning alalhoidlikkuse poolusel 0,12.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

4.1 Vastused uurimisküsimustele

1. Missugused olulised muutused on toimunud noorte väärtushinnangutes kuue aasta jooksul?

Esimeseks oluliseks muutuseks võib kindlasti tuua fakti, et üksikväärtuste keskmiste keskmine on aasta-aastalt langenud. See tähendab, et 2002. aastal oli noorte suhtumine kõikidesse väärtusväidetesse, ka läbi aastate tippväärtustesse, positiivsem kui 2005 ja 2008. Kui 2002. aastal oli üksikväärtuste keskmiste keskmine väärtus 4,38, siis 2005. aastal 4,32 ning aastal 2008 oli vastav arv vaid 4,27.

Üksikväärtustest on kuue aastaga oluliselt langenud keskmine hinnang väärtustele *tehnika areng* (-0,23), *vabadus* (-0,20), *puhas keskkond* (-0,18), *lunastus* ja *võrdsus* (-0,17), *ühiskondlik tunnustus* (-0,16), *võimu omamine* (-0,15). Olulist keskmise tõusu aga ühegi üksikväärtuse puhul ei ole.

Üksikväärtuste pingereas on oluliselt tõusnud *riigi julgeolek* (+4), langenud üksikväärtused on *vabadus* (-5) ja *puhas keskkond* (-3).

Schwartzi väärtusrühmades on keskmine hinnang oluliselt langenud järgnevalt: *traditsioon* (-0,17); *enesemääratlemine* (-0,15); *võim* (-0,14); *kõikehaaravus* (-0,12). Ühegi väärtusrühma puhul keskmise tõusu ei ole.

2. Missugused sarnasused on noorte väärtushinnangutes aastatel 2002-2008?

Kui jätta kõrvale keskmiste hinnangute muutused, siis on kõigil kolmel aastal püsinud muutumatuna pingereas kohad kõige kõrgemalt ja kõige madalamalt hinnatud üksikväärtuste puhul. Noorte jaoks läbi aastate tippväärtused on tähtsuse järjekorras *tervis, tugev perekond ja õnn*. Pingerea lõppu jäävad tähtsuse kahanedes *tehnika areng, ühiskondlik tunnustus, lunastus, võimu omamine*. Selgub, et aastate jooksul vahetavad pingereas kohti pigem keskmise tähtsusega üksikväärtused.

Kõigi kolme aasta puhul on läbiv tendents, et üksikväärtustele antud hinnangute standardhälbed on madalamad just pingerea tippu koondunud väärtuste puhul ning standardhälbed kasvavad vastavalt pingerea keskmiste kahanemisele, ehk kõige väiksema keskmisega väärtusel on standardhälve kõige kõrgem.

Kui võrrelda 2002 ja 2008, siis on muutumatuna püsinud väärtustüüpide järjestus Schwartzi väärtusrühmade pingereas.

3. Millised üldtendentsid valitsevad noorte väärtushinnagutes?

Schwartzi väärtuste süsteemis paiknevad Eesti noorte väärtushinnangud muutustele avatuse, eneseületamise ja kollektivismi poolusel. Lisaks olulistele koondkeskmiste erinevustele võrreldes kollektivistlike väärtustega, näitab individualistlike väärtuste koondkeskmise aasta-aastalt langust, samas kui kollektivistlike väärtuste keskmised on püsinud suhteliselt stabiilsed. Seega võib öelda, et üldine keskmiste hinnangute langus puudutab eelkõige individualistlikke väärtusi.

Ingleharti postmaterialiseerumise protsessi seisukohast valitsevad noorte väärtushinnangutes kõigil kolmel aastal selgelt postmodernistlikud väärtused.

4.2 Diskussioon

Eestis läbi viidud uuringud elanike väärtussüsteemide kohta on enamjaolt keskendunud siirdeperioodil toimunud muutustele. Aset leidnud üleminek ühelt riigikorralt teisele on pakkunud suurepäraselt võimalust vaadelda erinevate teoreetikute väärtuskäsitluste paikapidavust ja arengut reaalsuses. Kahtlemata on ka huvipakkuv küsimus, missugused on Eesti noorsoo väärtusteadvuses asetleidvad muutused mainitud ühiskondlikus kontekstis.

Nagu eespool mainitud, selgus tulemusi analüüsid, et 2002. aastal oli suhtumine kõikidesse väärtusväidetesse positiivsem kui 2005 ja 2008. Üksikväärtuste keskmiste keskmise on sujuvalt langenud 2005 ja 2008 veelgi. Selgitust sellisele käitumisele on üsna keerukas tuua ja ilmselt ühest vastust ei olegi. Kuna andmete kogumiseks kasutati kõigil kolmel aastal sama meetodit, siis ei saa seletust siit otsida. Kui vaadata aga üldist ühiskondlikku tausta, siis tähistab 2005. aasta Eestis siirdeaja lõpuperioodi (Lauristin & Vihalemm 2009), selle perioodi algust iseloomustab tugev majanduskasv, rahva rahulolu

tõus ning materiaalse heolu kasv. 2008 võib pidada lausa majandusliku õitsengu tippajaks. Maailm on noorte jaoks valla, nii õppimiseks, seiklemiseks kui ka elamiseks. Noored tunnevad selles olukorras ennast turvaliselt, kõik on hästi. Samas - kas võibki ehk olla tegemist teatud mõttes noorte üldise väärtuspessimismiga - kõik soovitu on juba olemas, ning see, mis olemas, ei tundugi enam nii väärtuslik kui varem. Samuti võib oletada ka, et nn normatiivsem või sotsiaalselt soovitatav vastamine on aastate jooksul tasapisi vähenenud – ehk noored tunnetavad vähem, et peavad väärtusi üldiselt kõrgemalt hindama, vastamaks ühiskonna ja küsitaja ootustele (Kalmus 2009). Tõepoolest, normatiivne vastamine oli eriti laialt levinud ja soovitud nõukogude ajal ning vanemate vastajate puhul võis selline mentaliteet 2002. aastalgi veel mõju avaldada.

Vastuste kogukeskmiste langus tekitab mõnevõrra probleemi ka käesoleva töö tulemuste võrdluses hinnangute andmisel. Kuna kogukeskmised on 2002 vs 2008 langenud 0,11 võrra, siis tekkis küsimus: kas oluliseks muutuseks võib ikka lugeda keskmiste keskmise muutust 2002 vs 2008 alates 0,1 (nagu meetodis on seatud kriteeriumiks), või hoopis alates 0,21. Käesolevas töös on siiski arvestatud oluliseks muutuseks erinevust alates 0,1.

Mõneti üllatav on, et Eesti noored väärtustavad läbi aastate kõige kõrgemalt just tervist, sest vastupidiselt viitavad uuringud tervise vähesele väärtustamisele reaalses käitumises. Suurimateks tervise ohustajateks peetakse just elulaadi ja käitumisega seotud põhjuseid, nt. ülekaalulisus (mis on peamiselt põhjustatud vähesest füüsilisest aktiivsusest), suitsetamine, alkoholism, narkootikumid, seksuaalkäitumine (Aaviksoo 2009). Seega just neid faktoreid, mida noored ise mõjutada saavad. Niisiis võib järeldada, et noored küll teadvustavad endale tervise tähtsust, kuid ei ole selle hoidmiseks kuigipalju nõus oma eluviise muutma. Siinkohal leiab kinnitust Milton Rockeache (1973) visioon väärtusest kui ettekujutus soovitatavast, mis ei pruugi otseselt väljenduda inimeste käitumises. Tervise kõrgel tähtsusel võib olla oluline roll ka meedial, mis rohkelt propageerib tervislikke eluviise.

Tugev perekond - mida noored samuti vankumatult kõrgelt hindavad, on aga ühiskonna alustugi. Õnne (rahulolu eluga) kui väärtuse kõrgelt hindamine läbi aastate on mõistetav eelkõige seetõttu, et selle sõna alla on koondunud kõik ihaldusväärne ja positiivne. Väga lähedane mõiste õnnele ja rahulolule on ka elukvaliteet, mis on sisuliselt heaolu sünonüüm. Viimaste uuringute andmetel oli Eesti noorte puhul kõige tugevam rahulolu mõjutaja pere majanduslik toimetulek (Ainsaar 2008). Kui majanduslik toimetulek on noorte jaoks peamine õnne indikaator, siis võiks eeldada, et kõrgelt väärtustatakse ka üksikväärtust jõukus (majanduslik heaolu), kuid nii see ei ole. Jõukus on noorte väärtusjärjestustes pigem väheoluline. Väga oluline aspekt tippväärtuste puhul on aga see, et kõrgeid hinnanguid on antud suhteliselt üksmeelselt, mis omakorda annab kaalu ja usutavust, et need on tõesti kõrgelt hinnatud väärtused.

Tehnika areng ja võimu omamine on ehk pisut maskuliinsema kõlaga väärtused, mistõttu on mõneti loogiline nende üksikväärtuste madal populaarsus. Ehkki sooliste erinevuste võrdlemine ei ole käesoleva töö fookuses, on varasemates uuringutes (Kalmus 2006) selgunud, et nendele väärtusele annavad valdavalt kõrgema hinnangu just meessoost vastajad ning naissoost vastajaile jäävad need ebaolulisemateks väärtusteks. Eelnevale pakub kinnitust ka käesolevas töös arvatud Eesti noorte poolt antud vastuste standardhälve, mis on mõlema väärtuse puhul väga kõrge, see näitab aga teatud mõttes vastajate polariseerumist - osad vastajad hindavad väärtust väga kõrgelt, samal ajal kui teised vastajad annavad madalaid hinnanguid. Vastuste protsentuaalne jaotus näitas, et aastatega on tõusnud vastajate ükskõiksus tehnika arengu suhtes, st, et suurenenud on nende vastajate hulk, kes hindas seda väärtust kui „ei tähtis ega tähtsusetu“. Vähenenud on aga nende noorte hulk, kes seda väärtust peab väga tähtsaks, mis on mõneti mõistetav, kuna suur puudus modernsete seadmete järele, mis tekkis okupatsiooniperioodil, on enamikes majapidamistes nüüdseks likvideeritud, mis võib olla ka selle väärtuse tähtsuse kahanemise üks põhjusi.

Võimu omamise vastuste jaotustes on märgata, et vähenenud on väga ja pigem tähtsa ning tõusnud pigem ja täiesti tähtsusetu osakaal, kuid ligikaudu kolmandikku jätab see väärtus ükskõikseks, mida võib tõlgendada, et võimu omamist ei peeta oluliseks, kuid sellest ei öelda ka võimalusel ära.

Lunastuse (hingeline puhastumine) standardhälve on olnud läbi aastate üks kõrgemaid ja populaarsus madalamaid. Lunastus on Eesti noorte jaoks ilmselt väga võõras, ehk seetõttu, et tegemist on eelkõige religiooniga seotud väärtusega. Gallupi andmetel kogu maailma rahvaste võrdluses tähtsustavad kõige vähem usu rolli oma elus eestlased (Vuchevea 2009). Siin aga peitub omakorda põhjus ajaloos. Aastatel 1940-1991 käsitles nõukogude ideoloogia religiooni ning sellega seotud kombestikku kui igandit, mis tuleb eemaldada inimeste teadvusest ja igapäevaelust, mistõttu inimesed kirikust võõrandusid. Tänapäeva uus põlvkond pole ilmselt kirikusse veel tagasiteed leidnud, ning seetõttu pole ka religiooniga seotud väärtused noorte poolt hinnatud. Seega on üsna loogiline järeldada, et vaid usklikud vastajad (ilmselt vähemuses) hindavad seda väärtust väga kõrgelt, ülejäänud aga vastupidi madalalt. Enam selgust saab, kui vaadelda vastuste jaotumust. Nimelt ei ole vastused mitte jaotunud kaheks, vastavalt tähtis-mittetähtis, vaid kõige suurem vastajate hulk on lunastuse kui väärtuse suhtes ükskõikne. Sellest aga võib järeldada, et noored ei ole otseselt ka eitaval seisukohal ning näitab, et siin on arenguruumi muutusteks ükskõik kummas suunas. Neid, kes lunastust peavad väga tähtsaks, oli 2008. aastal 10% ehk ligilähedane number Gallupi andmetele, mille kohaselt oma igapäevaelus peab usku tähtsaks vaid 14% eestlasi.

Üllatavalt väheoluline on Eesti noorte jaoks ühiskondlik tunnustus. Võiks ju arvata, et teiste poolehoid ja tähelepanu on püüdlustele motivatsiooniks, kuid ehk on tänapäeva noor piisavalt iseteadlik ja enesekindel, et ei vaja laiema avalikkuse poolehoidu, vaid peab oluliseks vaid perekonna ja sõprade toetust, millele osutavad ka käesoleva töö tulemused.

Huvitav on jälgida riigi julgeoleku tähtsust noorte jaoks. 2002. aastal oli see väärtus 11. kohal, 2005. aastal langes 13-ndaks, 2008 tõusis aga hüppeliselt seitsmendaks. Võib eeldada, et 2002 pidasid vanemad vastajad riigi julgeolekut veel suhteliselt oluliseks, sest ajalooline mälu polnud veel unustanud okupatsioonieaga, 2005 muutus kõik see juba kaugemaks minevikuks, kindlasti summutas halvad mälestused mingil määral ka rahva üldine heaolu. Pealegi oli Eesti liitunud NATO-ga, seega tundus elu Eestis turvaline olevat. Just vahetult pärast sõda Gruusias viidi läbi 2008. aasta küsitlus ning mure turvalisuse pärast peegeldus kohe ka noorte vastustest. Gruusia sündmused augustis 2008 tuletasid noortele taas meelde, et riigi julgeolek ei pruugigi olla nii iseenesestmõistetav. Võrdluseks võib tuua sarnase üksikväärtuse - rahu maailmas, mis on läbi teinud pea samaväärse tõusu. See annab tunnistust, et Eesti noortele ei lähe mitte ainult korda see, mis toimub nende endi ümber, vaid ka kogu maailmas. Kindlasti peab ära märkima, et mõlema väärtuse puhul on 2008. aastal noorte poolt antud vastused märksa homogensemamad kui varasematel aastatel.

Vaatamata mais 2008 toimunud kampaaniale Teeme Ära, mille raames meedias leidis üsna laia kõlapinda keskkonnaga seotud probleemide kajastus, on väärtuse *puhas keskkond* (reostamata loodus) olulisus 2008 noorte väärtusteadvuses langenud. Kui aga vaadata noorte poolt antud vastuste jaotumust, siis selgub, et tegelikult ei ole lood väga halvad, sest peamiselt jaotuvad vastused kaheks – “väga tähtsa” ja “pigem tähtsa” vahel. Vähenenud on küll nende noorte arv, kes peavad puhast keskkonda väga tähtsaks, kuid suurenenud on “pigem tähtsa” osakaal. Oluline on aga see, et vaid mõni üksik protsent vastanutest peab seda väärtust tähtsusetuks või jääb ükskõikseks. Siin võib olla tegemist ka asjaoluga, et kui välja jätta väiksemad merereostused, siis polnud enne 2008. aasta uuringut aset leidnud ühtegi suuremat loodusreostust, ning ehk on seetõttu langenud ka puhta keskkonna väärtus. Ometi on ka tervis ja puhas keskkond tihedalt omavahel seotud ja samas on tervis noorte jaoks kõige kõrgemalt hinnatud väärtus. Ilmselt ei seosta noored neid väärtusi omavahel ja näevad puhast keskkonda pigem kui esteetilist väärtust. Seda seletust toetab ka teise esteetilise väärtuse - kaunis maailm - madal hinnang. Kaunis maailm on küll helge ja

kõikehõlmava kõlaga, kuid noorte jaoks ehk liiga abstraktne väljend, või ehk on tänapäeva noortes veel liiga palju säilinud praktilist meelt.

Vabadus (sõltumatus ja valikuvabadus) ei ole tänaste noorte jaoks enam defitsiidiväärtus, mida on tunda ka noorte hinnangutest, kuna see väärtus on aasta-aastalt oluliselt kaotamas oma tähtsust. Loominguline vabadus, liikumisvabadus, sõnavabadus ja veelgi enam on tänapäeva noortel olemas ning seetõttu võib arvata, et seda peetakse iseenesestmõistetavaks. Selle väite kinnituseks võib tuua 1991. aasta Balticom'i uurimuse tulemused samavanuste noortega, kus vabadus koos tervise ja perekonna turvalisusega olid kõige olulisemad väärtused (Lauristin & Vihalemm 1997). 1991 aasta aga tähistab aega ajaloost, mil Eesti alles püüdleb vabaduse suunas ja saavutab selle 20. augustil. Seega peegelduvad selle aja püüdlused selgelt ka noorte hinnangutes. Väga huvitavalt on selle väärtuse puhul jaotunud vastused. Peamiselt on vastajate arvamused jagunenud kahte leeri - väga tähtis ja pigem tähtis - ja seda kõigi kolme aasta puhul. Aastatega on küll seda väärtust väga tähtsaks pidavate noorte arv vähenenud, kuid oluline on see, et vaid tühine protsent vastajatest peab seda väärtust tähtsusetuks või jääb ükskõikseks, mis annab tunnistust, et vabadus on siiski üldiselt tähtis väärtus.

Kui võrrelda peatükis 1.3 toodud varasemate uuringute tulemusi üksikväärtuste suhtes 2008. aasta Mina. Maailm. Meedia uurimuse andmetega, siis võib öelda, et need üldiselt kattuvad nii tippväärtuste kui ka noorte poolt madalaimalt hinnatud väärtuste puhul.

Kuna Mina. Maailm. Meedia uurimuses on kasutatud vaid osa Schwartzi poolt välja arendatud mõõtmisüsteemi tunnustest, siis esindab mõnda Schwartzi väärtusrühma vaid üksainus väärtusmõiste, ning seetõttu saab teha mõnevõrra piiratud järeldusi. Näiteks kuulub traditsiooni väärtustüübi alla ainsana üksikväärtus lunastus, mille keskmine hinnang on aastatega oluliselt langenud. Selle tunnuse ebapopulaarsuse põhjustele on otsitud vastuseid juba eespool. Lisada võiks ehk vaid niipalju, et Gallupi analüütikute sõnul on riigi rahvastiku usklikkuse tase tugevasti seotud keskmise elatustasemega, ehk et usk on tähtsam

just vaesemates maades (Vucheva 2009). Elatustase Eestis aga teatavasti alates 2002 aasta-aastalt aina paranen, niisiis võib siin tõepoolest seoseid leida.

Sissejuhatuses toodud väited, et noorte väärtushinnangutes valitseb püüd nautlemisele, ei leia selle töö põhjal kinnitust. Hedonismiväärtused on Mina. Maailm. Meedia uurimuse andmetel olnud noorte jaoks olulisemate muutusteta keskmise tähtsusega, viimase uuringu andmetel on tendents pigem langusele kui tõusule. See on natuke üllatav, kuna võiks eeldada, et üldise materiaalse olukorra paranemise ja heaolu saavutamise tõuseb noorte elus ka naudingute osatähtsus. Siin võib olla tegemist liikumisega nõu lääneliku ühiskonna mudeli suunas, kus noores eas peetakse eelkõige vajalikuks omada head haridust, teha karjääri, saavutada materiaalne kindlustatus, soetada perekond ning teenida välja mugav ja meeldiv pensionipõlv. Sellele mõttekäigule pakub kinnitust ka saavutuse suurem tähtsus võrreldes hedonismiga, mis 2005. aastal osutus noorte hinnangul turvalisuse järel oluliselt teiseks väärtusrühmaks.

Samuti ei leia antud töö tulemustest kinnitust tendents noorte väärtuste individualiseerumisele. Individualiseerumine leiab küll aset võrreldes vanemate põlvkondadega, kes on veelgi kollektivistlikumad (Kalmus 2006). Lisaks olulistele koondkeskmiste erinevustele näitab individualistlike väärtuste koodkeskmise aasta-aastalt langust, samas kui kollektivistlike väärtuste keskmised on püsinud suhteliselt stabiilsed. Kuigi ühed kõrgemalt hinnatud kollektivistlikud üksikväärtused tugev perekond ja tõeline sõprus on seotud pigem lähedaste inimsuhetega, mitte niivõrd laiemas mõttes kollektiivsusega, juhivad ka ülejäänud kollektiivsed väärtused noorte väärtuste pingerida. Selle seletuseks võivad olla veel tuntavad mõjutused nõukogude ajast, kus kollektiivi peeti ülimalt indiviidi ees. Ehkki võib öelda, et kollektivistlike väärtuste standardhälbed on suhteliselt madalad, oleks siiski huvitav vaadata, kuidas jagunevad vastused rahvuste lõikes. Teatud stereotüüpide järgi peetakse ju eestlasi võrreldes venelastega suhteliselt suurteks individualistideks. Teada on ka, et eestlased ise peavad end äärmuslikult individualistlikeks. Erinevate uuringute tulemuste põhjal on eestlased paiknenud nii

kollektivistlike kui ka individualistlike maade reas (Realo 1998). Realo pakub ühe seletusena asjaolu, et läbi aegade on kollektivismile-individualismile esitanud erinevaid definitsioone paljud teadlased, lisaks on veel laiemal avalikkuse tõlgendus, mistõttu on arusaam nendest terminitest kultuuriti väga erinev. Näiteks peetakse mõnes kultuuris perekonnale pühendumist kõige tugevamaks kollektivismi indikaatoriks, samas kui teisel maal on lojaalsus oma maale ja rahvale kõige tugevam kollektivismi tunnus (Realo 1998).

Käesoleva töö tulemustest selgub, et Schwartzi väärtuste süsteemis paiknevad Eesti noorte väärtushinnangud muutustele avatuse, eneseületamise ja kollektivismi poolusel. Kus aga paiknevad tänapäeva Eesti noored oma väärtushinnangutega Ingleharti postmaterialiseerumise protsessi seisukohast? Ilmselt on ka ilma põhjalike uuringuteta selge, et traditsioonilisi väärtusi enamusi Eesti noori siiski hinges ei kannata. See peegeldub kõikjal - suhetes vanematega, vaba aja veetmises, kõnepruugis ja veel väga paljudes detailides. Ehkki käesolevas töös käsitletud väärtustest kuulub traditsiooni väärtusrühma vaid üks üksikväärtus-lunastus, mistõttu võib järeldusi teha mõnevõrra piiratult, kinnitavad Mina. Maailm. Meedia andmed, et traditsiooniväärtusi peetakse noorte seas kõige vähemolulisemateks väärtusteks üldse. Modernistlike väärtusi kõige jõulisemalt kirjeldavad üksikväärtused (jõukus, võim, tehnika areng) asuvad väärtuste pingereas vähetähtsatel positsioonidel läbi aastate. See on ka mõistetav, võttes arvesse Eesti ühiskonna sotsiaalmajanduslikku olukorda ja arengut kõnealusel perioodil, sest modernistlik kultuur ja väärtushoiakud on iseloomulikud just ühiskondadele, kus inimeste põhimureks on raha teenimine ja füüsiline turvatunne, ning mida kirjeldab ühiskonna hierarhilisus ning inimeste painutamine riigi vajadustele. Ehkki mõned postmodernistlike väärtusi esindavad üksikväärtused (puhas keskkond, rahu maailmas) on läbi teinud tõusud ja langused, asetsevad need siiski noorte jaoks olulistel kohtadel koos teiste postmodernistlike väärtustega. Niisiis valitsevad Mina. Maailm. Meedia uuringu andmetel noorte väärtushinnangutes selgelt postmodernistlikud väärtused, mis Inglehart'i käsitluse kohaselt peaks peegeldama ühiskonna sotsiaal-majanduslikku heaolu. Kui võrrelda neid tulemusi varasemate uuringutega, siis on mõne uuringu tulemuste esireas figureerinud ka mitmed

modernistlikud väärtused nagu kutsetöö, karjäär, edukus ja materjaalne kindlustatus (erandiks üliõpilastega läbi viidud uuringud). Eesti 85, Eesti 93, Eesti 98 ja Eesti 2003 tulemuste põhjal (Heinla 2004) selgub aga, et 2003 aasta uuringu andmetel on postmodernistlikud eluväärtused noorte hulgas taas kahanenud ning modernistlikud väärtused saanud tähtsamaks. Kuid nagu eespool juba mainitud, on uuringu tulemuste seisukohast väga oluline, missuguseid andmekogumise ja analüüsimeetodeid kasutatakse, ning missugune on küsimuse püstitus. Neid faktoreid silmas pidades võivad erinevate uurimuste lõikes saadud tulemused suuresti erineda.

2002. ja 2005. aasta Mina. Maailm. Meedia uurimuse vanusegruppide võrdlustes selgub, et mitmeid individualistlikke väärtusi (*eneseteostus, mugav elu, huvitav elu, võimu omamine*) hindasid nii 2002. kui 2005. aastal kõige kõrgemalt noorimad, kõige madalamalt aga vanimad vastajad. Samas mitmed kollektivistlikud või universalistlikud väärtused (*tervis, rahu maailmas, riigi julgeolek, ausus, kaunis maailm, lunastus*) on kõrgeimalt hinnatud vanimate, madalaimalt aga noorimate vastajate poolt. 2005. aastal on tehnika arengu kõrgem väärtustamine muutunud selgelt olulisemaks just vanematele vanusegruppidele. Universalistlikke väärtusi nagu *puhas keskkond, sisemine harmoonia, õiglus*, hindavad kõrgeimalt 30-54-aastased ning erinevus on oluline just nooema põlvkonnaga (Kalmus 2006: 2). Ehkki käesoleva töö fookuses on noorte väärtushinnangute analüüsimine võib üldtoodust üldjoontes näha, mil moel eristuvad suuremas osas noorte väärtushinnangud vanemate vastajate omadest.

Uurijad on leidnud, et korra välja kujunenud väärtused on väga püsivad ega allu kergelt muutustele (Rämmer 2005: 45). Arvestades Ingleharti (1997) seisukohta, et suuremad muutused väärtustes toimuvad koos põlvkondade vahetusega, võib kuueaastast perioodi väärtuste muutumise seisukohast pidada väga lühikeseks, siiski võib mingeid tendentse ka selle aja jooksul välja lugeda. Erinevates ühiskondlikes arenguprotsessides aktiveeruvad reeglina need väärtused, millest ühiskonnas puudust tuntakse (Inglehart 1997). Tuleb selle arvamusega ühtida - kõik see, mis olemas, ei olegi enam nii väärtuslik, ning kui hakkab

käest libisema, muutub taas tähtsaks. Sellele viitavad ka käesoleva töö tulemused, nt vabadus, mis pole enam tähtis, riigi julgeolek ja rahu maailmas on jälle tähtsad.

Käesolevas töös on antud ülevaate Eesti noorte väärtushoiakutest Mina. Maailm. Meedia uurimuse andmetel, kuid nagu töö alguses mainitud, on hoiakud ja tegelik käitumine väga tihti erinevad. Kuivõrd need väärtushinnangud noori ka reaalses elus nende otsuste tegemisel mõjutavad, näitab aeg ja tulevased uuringud.

Antud töö tulemustest selgusid küll noorte kui kogurupi väärtushoiakud, kuid edasistes uuringutes oleks huvitav vaadelda noorte väärtushinnanguid soo, rahvuse jms lõikes. See annaks selgitust kohati kõrgetele standardhälvetele, mis vastustest ilmnesisid. Sellisest analüüsist selguks veelgi täpsemalt, kes mida oluliseks peab. Samuti oleks väga huvitav uurida, kuidas kohanevad noored muutunud majandusliku olukorraga ning kas ja kuidas muutuvad noorte väärtushinnangud sellistes tingimustes.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on analüüsida uuringu *Mina. Maailm. Meedia* andmete põhjal, missugused on 15-29-aastaste Eesti noorte väärtushinnangud ja millised on olnud olulisemad muutused perioodil 2002-2008. Vaatluse all on noorte üldised väärtushinnangud ja –orientatsioonid.

Uuringut *Mina. Maailm. Meedia* on läbi viidud kolmel aastal: 2002, 2005 ja 2008. Kõigil kolmel aastal on andmekogumiseks kasutatud küsimustikku, mis koosneb 25 üksikväärtusest. Noortel paluti anda hinnang igale üksikväärtusele 5 palli süsteemis (1 – „täiesti tähtsusetu“, 5 – „väga tähtis“). Käesolevas töös on mõõdetud väärtushinnanguid käsitletud nii üksikväärtustena kui ka Schwartzi väärtuste süsteemina. Üksikväärtuste analüüsil on töös kasutatud noorte poolt üksikväärtustele antud hinnangute aritmeetiliste keskmiste võrdlusi. Reastades üksikväärtused vastavalt aritmeetilisele keskmisele on analüüsitud ka muutusi väärtushierarhias.

Tulemustest selgus, et üksikväärtuste keskmiste keskmine on aasta-aastalt langenud. 2002. aastal oli noorte suhtumine kõikidesse väärtusväidetesse, ka läbi aastate tippväärtustesse, positiivsem kui 2005 ja 2008.

Üksikväärtustest on kuue aastaga oluliselt langenud keskmine hinnang väärtustele *tehnika areng, vabadus, puhas keskkond, lunastus, võrdsus, ühiskondlik tunnustus, võimu omamine*.

Noorte jaoks läbi aastate tippväärtused on tähtsuse järjekorras *tervis, tugev perekond ja õnn*. Pingerea lõppu jäävad tähtsuse kahanedes *tehnika areng, ühiskondlik tunnustus, lunastus, võimu omamine*.

Kui võrrelda varasemate uuringute tulemusi üksikväärtuste suhtes 2008. aasta Mina. Maailm. Meedia uurimuse andmetega, siis võib öelda, et need üldiselt kattuvad nii tippväärtuste kui ka noorte poolt madalaimalt hinnatud väärtuste puhul.

Antud töö tulemustest ei leia kinnitust tendents noorte väärtuste individualiseerumisele. Individualistlike väärtuste koondkeskmine näitab aasta-aastalt langust, samas kui kollektivistlike väärtuste keskmised on püsinud suhteliselt stabiilsed. Schwartzi väärtuste süsteemis paiknevad Eesti noorte väärtushinnangud muutustele avatuse, eneseületamise ja kollektivismi poolusel.

Samuti ei leia selle töö põhjal kinnitust, et noorte väärtushinnangutes valitseb püüd nautlemisele. Hedonismiväärtuste puhul on viimase Mina. Maailm. Meedia uurimuse uuringu andmetel tendents pigem langusele kui tõusule.

Ingleharti postmaterialiseerumise protsessi seisukohast valitsevad noorte väärtushinnangutes kõigil kolmel aastal selgelt postmodernistlikud väärtused.

SUMMARY

THE VALUES OF ESTONIAN YOUNG PEOPLE IN 2002-2008, BASED ON DATA FROM THE SURVEY: ME. THE WORLD. THE MEDIA

The aim of this thesis is to analyse data gathered in the research *Me. The World. The Media* and describe the values of Estonian young people aged 15–29 and the biggest shifts taken place in these values in the period of 2002–2008. The general value judgements and orientations of the young people have been studied.

The research *Me. The World. The Media* was conducted on three years – in 2002, 2005 and 2008. In all these years, the questionnaire, made up of 25 value indicators, was used. Young respondents were asked to estimate each value in the 5 point scale (1 – “not important at all”, 5 – “very important”). The measured single values are viewed individually and as part of the Schwartz system of values in this paper. The analyse of single values is basing on the comparison of the arithmetical means of the scores given to the values by the young people. Ranking of the single values, based on their arithmetical means is given, thus illustrating the shifts in the hierarchy of values.

The results reveal that the average of the average scores given to single values has been dropping, year after year. In 2002, the young people exhibited a more positive attitude towards all value statements, including the top values of all years, than in 2005 or in 2008.

The biggest droppers among single values in the past six years were: *technical development, freedom, clean environment, salvation, equality, social recognition, power*.

The top values of all years in the order of relevance: *health, solid family and happiness*. At the end of the ranking, come in the reverse order of relevance: *technical development, social recognition, salvation, power*.

Comparison of the ranking of single values gathered in the first two years with the scores of the survey *Me. The World. The Media* gathered in 2008 reveals that in general, all three surveys overlap in the top and bottom values ranked by the young people.

This paper did not find proof to the tendency of individualization of the values of the young people. The summarized average of the individualistic values shows a dropping tendency, while the average scores of collective values have remained more or less stable. Speaking of the Schwartz system of values, the values of Estonian young people are located on the side of *Collectivism, Openness to Change* and *Self Transcendence*.

Similarly, this thesis did not find proof to the inclination of young people's values towards hedonism. On the basis of the last survey *Me. The World. The Media*, hedonistic values show a dropping rather than a rising tendency.

In terms of Inglehart's process of post-materialization, post-modern values prevail in the young people's hierarchy of values in all three surveys.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Ainsaar, M. (2008). Miks on laps õnnelik? Isiksuse omaduste ja keskkonna mõju 15-18 aastaste noorte õnnele kümnes Euroopa riigis. *Uued ajad - uued lapsed*. Teadusartiklite kogumik. Ots, L. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 66.
2. Ariko Marketing. (2003). *Eesti noored 2003*, 21-35.
3. Hofstede, G. (1991). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. London McGraw-Hill.
4. Hämmal, J. (2007). Eesti elanike väärtusmaailm. *Eesti Inimarengu Aruanne 2006*. Tallinn: Ühiskondliku Leppe Sihtasutus, lk 60-63.
5. Keller, M., Kalmus, V., Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2009). Elukvaliteet tarbimise ja infoühiskonnas. *Eesti Inimarengu Aruanne 2008*. Tallinn: Eesti Ekspressi Kirjastuse AS, lk 102-103.
6. Heidmets, M. (2007). Eesti enesepilt – kitsas ja roosa. *Postimees*, 10.veebruar.
7. Heinla, E. (2004). Eluväärtused. *Valikud ja võimalused. Argielu Eestis 1993-2003*. L. Hansson (toim.). Tallinn: TPÜ Kirjastus, lk 11-24.
8. Inglehart, R. (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton. Princeton University Press.
9. Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
10. *Kairos Future kodulehekül*, URL (kasutatud aprill 2009)
<http://www.kairosfuture.com/en/news/estonianyouth>.
11. Kalmus, V. (1999). Väärtused Eesti aabitsais käesoleval sajandil. *Väärtuskasvatuse õppekirjanduses*. Mikk, J (toim.). Tartu: TÜ pedagoogika osakonna väljaanne nr. 8., 23-37
12. Kalmus, V. (2006). *Eesti elanike väärtushinnangute muutused 2002-2005: uurimuse Mina. Maailm. Meedia aruanne*. Tartu.

13. Kalmus, V. (2009). Meilikirjavahetus autoriga.
14. Kalmus, V & T. Vihalemm. (2004). Eesti siirdekultuuri väärtused. *Eesti Elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest*. Kalmus, V., Lauristin, M., Pruulmann-Vengerfeldt, P (toim.). Tartu: TÜ kirjastus, 31-43.
15. Kraav, I. (2008). Uue põlvkonna väärtushinnangud Eestis, Soomes ja Venemaal. *Uued ajad - uued lapsed*. Teadusartiklite kogumik. Ots, L. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 177-199.
16. Lauristin, M. (1997). Contexts Of Transition. *Return To The Western World : cultural and political perspectives on the Estonian post-communist transition*. Lauristin, M & Vihalemm, P & K.E. Rosengren & L. Weibull (koost.). Tartu: TÜ kirjastus, 26-40.
17. Lauristin, M & P. Vihalemm. (1997). Changing Value Systems: Civilization Shift and Local Differences. *Return To The Western World : cultural and political perspectives on the Estonian post-communist transition*. Lauristin, M & Vihalemm, P & K.E. Rosengren & L. Weibull (koost.). Tartu: TÜ kirjastus, 243-263.
18. Lauristin, M & P. Vihalemm. (2004). Sissejuhatus: Uurimuse Mina. Maailm.Meedia Metodoloogias ja tähendustest. *Eesti Elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest*. Kalmus, V., Lauristin, M., Pruulmann-Vengerfeldt, P (toim.). Tartu: TÜ kirjastus, 23-28.
19. Lauristin, M. & P. Vihalemm. (2009). Eesti siirdeaeg tagasivaates: periodiseering ja arengutegurid. *Kaasaja ühiskonnateooriad*. Kursuse materjal. Tartu Ülikooli õppeinfosüsteem. (kasutatud jaanuar 2009).
20. Maslow, A. H. (2007) . *Motivatsioon ja isiksus*. Tallinn: Mantra kirjastus
21. Niit, K-K. (2002). Eesti tudengite väärtused 1990. aastatel. *Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust*. A.Valk (toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 42-59.
22. Realo, A. (1998). Collectivism in an individualist culture: The case of Estonia. *A Journal of the Humanities and Social Sciences* No 1, Vol 2 (52/47). (Ed.) M. Ehala. Tallinn: Tallinn Pedagogical Univerity, 19-39.
23. Realo, A. (2002). Individualism ja kollektivism Eesti moodi. *Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust*. A.Valk (toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 23-41.

24. Riiklik Programm: *Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009 - 2013*. (2009). URL (kasutatud märts 2009) http://www.eetika.ee/arendus/riiklik_programm.
25. Rokeach, M. (1973). *The Nature Of Human Values*. New York: Free Press; London: Collier-Macmillan, 5-57.
26. Rämmer, A. (2005). Soolisi ja rahvuslikke erinevusi kahe kümnendi Eesti keskkoolilõpetajate tööväärtustes. *Põlvkonnad muutuvast ajast*. P. Kenkmann & J. Saarniit. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 45.
27. Saarniit, J. (1998). Postsotsialistlike väärtuste teooria piirjooni: Eesti noorsoo longituud- ja kordusuuringute tulemuste üldistusi. *Longituuduuringused: kogemusi ja tulemusi*. P. Kenkmann & J. Saarniit. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 179.
28. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, 25, 1-65.
29. Talur, P. (2006). Noored hukas!? *Haridus* 5-6/2006.
30. Verkasalo, M. & Å. Daun & T. Niit. (1994). *Universal values in Estonia, Finland and Sweden*. *Ethnologia Europaea*, 24 (2), 101-117.
31. Vihalemm, T., V. Kalmus. (2008). Kultuurierinevused: identiteet ja väärtused. *Eesti Inimarengu Aruanne 2007*. (toim.) M. Heidmets. Tallinn: Eesti Ekspressi Kirjastuse AS, lk 67-72.
32. Vucheva, E. [2009]. euobserver.com. URL (kasutatud aprill 2009) <http://euobserver.com/?aid=27587>.

LISAD

Lisa 1. Üksikväärtuste keskmised ja standardhälve

	2002		2005		2008	
	Keskmine	Standardhälve	Keskmine	Standardhälve	Keskmine	Standardhälve
Tervis	4,80	0,57	4,81	0,51	4,70	0,59
Tugev perekond	4,78	0,57	4,75	0,59	4,68	0,59
Õnn	4,71	0,57	4,70	0,60	4,65	0,59
Tõeline sõprus	4,68	0,71	4,62	0,69	4,64	0,57
Armastus	4,65	0,62	4,60	0,64	4,62	0,63
Puhas keskkond	4,63	0,70	4,63	0,63	4,45	0,63
Vabadus	4,62	0,63	4,54	0,65	4,42	0,72
Rahu maailmas	4,61	0,76	4,53	0,78	4,55	0,66
Eneseaustus	4,58	0,67	4,55	0,64	4,48	0,63
Eneseteostus	4,54	0,69	4,62	0,60	4,45	0,67
Riigi julgeolek	4,49	0,78	4,47	0,78	4,50	0,67
Ausus	4,48	0,75	4,44	0,71	4,44	0,69
Tarkus	4,47	0,71	4,50	0,60	4,36	0,74
Sisemine harmoonia	4,46	0,74	4,42	0,75	4,38	0,77
Õiglus	4,46	0,74	4,38	0,70	4,34	0,70
Meeldiv elu	4,38	0,79	4,51	0,72	4,38	0,70
Huvitav elu	4,34	0,74	4,26	0,73	4,26	0,77
Mugav elu	4,30	0,88	4,16	0,78	4,17	0,79
Jõukus	4,22	0,78	4,06	0,79	4,18	0,76
Kaunis maailm	4,20	0,80	4,15	0,81	4,09	0,83
Võrdsus	4,20	0,95	4,11	0,91	4,03	0,91
Tehnika areng	4,13	0,85	4,02	0,77	3,90	0,83
Ühiskondlik tunnustus	3,93	0,91	3,84	0,87	3,77	0,88
Lunastus	3,40	1,12	3,22	1,05	3,23	1,01
Võimu omamine	3,32	1,06	3,17	0,97	3,17	1,06

Lisa 2. Üksikväärtuste keskmiste muutus

	2002/2005	2002/2008	2005/2008
Tervis	0,01	-0,10	-0,11
Tugev perekond	-0,03	-0,10	-0,07
Õnn	-0,01	-0,06	-0,05
Tõeline sõprus	-0,06	-0,04	0,02
Armastus	-0,05	-0,03	0,02
Puhas keskkond	0,00	-0,18	-0,18
Vabadus	-0,08	-0,20	-0,12
Rahu maailmas	-0,08	-0,06	0,02
Eneseaustus	-0,03	-0,10	-0,07
Eneseteostus	0,08	-0,09	-0,17
Riigi julgeolek	-0,02	0,01	0,03
Ausus	-0,04	-0,04	0,00
Tarkus	0,03	-0,11	-0,14
Sisemine harmoonia	-0,04	-0,08	-0,04
Õiglus	-0,08	-0,12	-0,04
Meeldiv elu	0,13	0,00	-0,13
Huvitav elu	-0,08	-0,08	0,00
Mugav elu	-0,14	-0,13	-0,01
Jõukus	-0,16	-0,04	0,12
Kaunis maailm	-0,05	-0,11	-0,06
Võrdsus	-0,09	-0,17	-0,08
Tehnika areng	-0,11	-0,23	-0,12
Ühiskondlik tunnustus	-0,09	-0,16	-0,07
Lunastus	-0,18	-0,17	0,01
Võimu omamine	-0,15	-0,15	0,00

Lisa 3. Üksikväärtuste muutus pingereas

	Koht pingereas 2002	Muutus (koht pingereas) 2002/2005	Muutus (koht pingereas) 2002/2008	Muutus (koht pingereas) 2005/2008
Tervis	1			
Tugev perekond	2			
Õnn	3			
Tõeline sõprus	4	-1		+1
Armastus	5	-2		+2
Puhas keskkond	6	+2	-3	-5
Vabadus	7	-2	-5	-3
Rahu maailmas	8	-2	+2	+4
Eneseaustus	9	+1	+1	
Eneseteostus	10	+4		-4
Riigi julgeolek	11	-2	+4	+6
Ausus	12	-2	+1	+3
Tarkus	13	+1	-2	-3
Sisemine harmoonia	14	-1	+1	+2
Õiglus	15	-1	-1	
Meeldiv elu	16	+5	+2	-3
Huvitav elu	17			
Mugav elu	18		-1	-1
Jõukus	19	-2	+1	+3
Kaunis maailm	20	+1		-1
Võrdsus	21	+1		-1
Tehnika areng	22			
Ühiskondlik tunnustus	23			
Lunastus	24			
Võimu omamine	25			

Lisa 4. Üksikväärtuste hierarhia

	Koht pingereas 2002	Koht pingereas 2005	Koht pingereas 2008
Tervis	1	1	1
Tugev perekond	2	2	2
Õnn	3	3	3
Tõeline sõprus	4	5	4
Armastus	5	7	5
Puhas keskkond	6	4	9
Vabadus	7	9	12
Rahu maailmas	8	10	6
Eneseaustus	9	8	8
Eneseteostus	10	6	10
Riigi julgeolek	11	13	7
Ausus	12	14	11
Tarkus	13	12	15
Sisemine harmoonia	14	15	13
Õiglus	15	16	16
Meeldiv elu	16	11	14
Huvitav elu	17	17	17
Mugav elu	18	18	19
Jõukus	19	21	18
Kaunis maailm	20	19	20
Võrdsus	21	20	21
Tehnika areng	22	22	22
Ühiskondlik tunnustus	23	23	23
Lunastus	24	24	24
Võimu omamine	25	25	25

Lisa 5. Schwartzi väärtustüüpide paiknevus pingereas

	2002	2005	2008
Turvalisus	1	1	1
Heasoovlikkus	2	3	2
Enesemääratlemine	3	4	3
Saavutus	4	2	4
Hedonism	5	5	5
Kõikehaaravus	6	6	6
Stimulatsioon	7	7	7
Võim	8	8	8
Traditsioon	9	9	9

Lisa 6. Schwartzi väärtustüüpide keskmised

	2002		2005		2008	
	Keskmine	Koht pingereas	Keskmine	Koht pingereas	Keskmine	Koht pingereas
Hedonism	4,46		4,46		4,40	
Õnn	4,71	3	4,70	3	4,65	3
Meeldiv elu	4,38	16	4,51	11	4,38	14
Mugav elu	4,30	18	4,16	18	4,17	19
Stimulatsioon	4,34		4,26		4,26	
Huvitav elu	4,34	17	4,26	17	4,26	17
Enesemääratlemine	4,60		4,55		4,45	
Vabadus	4,62	7	4,54	9	4,42	12
Eneseaustus	4,58	9	4,55	8	4,48	8
Võim	3,90		3,77		3,76	
Võimu omamine	3,32	25	3,17	25	3,17	25
Jõukus	4,22	19	4,06	21	4,18	18
Ühiskondlik tunnus	3,93	23	3,84	23	3,77	23
Tehnika areng	4,13	22	4,02	22	3,90	22
Heasoovlikkus	4,60		4,55		4,57	
Ausus	4,48	12	4,44	14	4,44	11
Tõeline sõprus	4,68	4	4,62	5	4,64	4
Armastus	4,65	5	4,60	7	4,62	5
Saavutus	4,54		4,62		4,45	
Eneseteostus	4,54	10	4,62	6	4,45	10

Kõikehaaravus	4,43		4,39		4,31	
Puhas keskkond	4,63	6	4,63	4	4,45	9
Kaunis maailm	4,20	20	4,15	19	4,09	20
Õiglus	4,46	15	4,38	16	4,34	16
Tarkus	4,47	13	4,50	12	4,36	15
Võrdsus	4,20	21	4,11	20	4,03	21
Sisemine harmoonia	4,46	14	4,42	15	4,38	13
Rahu maailmas	4,61	8	4,53	10	4,55	6
Turvalisus	4,69		4,68		4,63	
Riigi julgeolek	4,49	11	4,47	13	4,50	7
Tugev perekond	4,78	2	4,75	2	4,68	2
Tervis	4,80	1	4,81	1	4,70	1
Traditsioon	3,40		3,22		3,23	
Lunastus	3,40	24	3,22	24	3,23	24

Lisa 7. Schwartzi väärtustüüpide keskmiste muutus

	2002/2005	2002/2008	2005/2008
Hedonism	0,00	-0,06	-0,06
Stimulatsioon	-0,08	-0,08	0,00
Enesemääratlemine	-0,05	-0,15	-0,10
Võim	-0,13	-0,14	-0,01
Heasoovlikkus	-0,05	-0,03	0,02
Saavutus	0,08	-0,09	-0,17
Kõikehaaravus	-0,04	-0,12	-0,08
Turvalisus	-0,01	-0,06	-0,05
Traditsioon	-0,18	-0,17	0,01